

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Diana Tammine

**KIUSAMISKÄITUMISE ENNETAMINE LÄBI MÄNGUDE
JUHENDAMISE SINDI LASTEAIA 5–6AASTASTE LASTE
NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Tiiu Kamdron, PhD
Kaasjuhendaja: Monika Übner, PhD

Pärnu 2018

Soovitan suunata kaitsmisele

(juhendaja allkiri)

.....

(kaasjuhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud “.....“..... a.

TÜ Pärnu kolledži sotsiaaltöö korralduse osakonna juhataja Anne Rähn

.....

(osakonna juhataja nimi ja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

(töö autori allkiri)

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Ülevaade kiusamiskäitumise tähendusest ja ennetamisest.....	7
1.1. Kiusamiskäitumise mõiste ja vormid	7
1.2. Kiusamiskäitumise põhjused.....	11
1.3. Kiusamise tagajärjed ning sekkumine	13
1.4. Mängu tähtsus lapse elus ning mängu juhendamine kui kiusamiskäitumise ennetamine	18
2. Uuring kiusamiskäitumise esinemisest lasteaias ja seda mõjutavatest teguritest Sindi Lasteaias 5–6aastaste laste seas	22
2.1. Sindi Lasteaia tutvustus.....	22
2.2. Uuringu metoodika ja valimi kirjeldus	24
2.3. Laste intervjuude tulemused	26
2.4. Õpetajate intervjuude tulemused.....	28
2.5. Mängude vaatluse tulemused	31
2.6. Järeldused ja ettepanekud.....	33
Kokkuvõte	36
Viidatud allikad	39
Lisad.....	44
Lisa 1. Intervjuu küsimustik lapsele.....	44
Lisa 2. Intervjuu küsimustik õpetajale	45
Lisa 3. Lastevanemate nõusolekuleht	46
Summary	47

SISSEJUHATUS

Antud töö teema valikul osutus oluliseks arutleda selle üle, milline sotsiaalne keskkond ümbritseb last tänapäeval. Koolieelne iga on kõige tähtsam ja kordumatu aeg inimese elus. Just sel ajal algab isiksuse kujunemise protsess, tekib tihe side ümbritseva maailmaga ja inimestega. Suhtlemine omaealistega on üks tähtsamaid asju lapse elus. Kuid iga aastaga märgatakse, et laste suhtlemisprobleemid muutuvad järjest teravamaks ning on tekkinud võimas ajaviide – arvutid, mis täidavad laste suhtlemisaja. Laps parema meelega mängib omaette arvutimängu, selle asemel, et suhelda ja mängida teiste lastega või täiskasvanuga. Paljud lapsed selles situatsioonis kaotavad vajaduse suhelda teiste lastega ja tavaliselt see juhtub märkamatuks. Lapsed muutuvad enesekeskseks, nõrgeneb nende seos nii eakaaslaste kui vanematega. Tekivad suhtlemisprobleemid, võõrandumine, varjatus ja isegi julmus. (Tulva, 2008, lk 30–31) Kiusamise teema ei ole uus probleem, seda on alati olnud, kuid rohkem on uuritud koolikiusamist. Viimasel ajal on hakatud tähelepanu pöörama kiusamisele juba lasteaias.

Soomes uuringuid teostanud Repo ja Sajaniemi (2015) jõudsid tulemusteni, et kiusamiskäitumine algab juba varases eas. Ennetusmeetmed peaksid olema suunatud just nimelt lasteaiada. Selle uuringu tulemused näitavad kolme riskifaktorit, milleks on rühma suurus, rühma sisene distsipliin ja õpetajate poolne sekkumine. Kokkuvõtteks saab kiusamist vähendada, suurendades toetust laste omavahelistele suhetele ja seades rühmasisesed reeglid, mis aitavad tagada sellega distsipliini. (Repo & Sajaniemi, 2015) Ka agressiivset käitumist ning vägivalda mõjutab rühma suurus. Laps peab rühmas ennast kehtestama. Selle asemel, et mänguasja viisakalt oodata, valib laps efektiivsema võimaluse ja kisub teise lapse käest mänguasja endale. Kuna selline käitumine ei ole ühiskonnas aksepteeritav, siis peab sekkuma rühma õpetaja, õpetades lastele õigetele normidele vastavat käitumist. Eelkooliealise lapse agressiivne käitumine võib kanduda üle täiskasvanuella. Agressiivne käitumine ja vägivald kasvatavad ennast ise, just sellepärast on varajane sekkumine vajalik. (Keltikangas-Järvinen, 2011, lk 43–44; Keltikangas-Järvinen, 2013, lk 107) Tänapäeva lapsed veedavad rohkem aega teleri ees

või arvuti taga. Televisoor ja arvuti õpetavad lastele ebasobivaid sotsiaalseid oskusi ning lapsed mängivad vähe ühismänge. Sellest tulenevalt ei osata suhelda eakaaslastega ja juba lasteaias tekib kiusamiskäitumine. Täiskasvanu poolt targalt juhitud mängutegevus arendab laste sotsiaalsust. (Brodeski & Hembrough, 2007, lk 7) Koostöö oskused ja suheteloomised saavad alguse lasteaias. Robert Fulghumi on tsiteerinud (viidatud Tuulik, 2017, vahendusel)

Suurem osa sellest, mida mul on tegelikult vaja teada selle kohta, kuidas elada, mida teha ja kuidas olla, õppisin ma ära juba lasteaias. Seal sain teada järgmisi asju: jaga kõike teistega, mängi ausalt, ära löö teisi inimesi. Korista ära oma segadus, ära võta asju, mis ei kuulu sulle. Palu vabandust, kui tegid kellelegi haiget. (lk 56–57)

Käesoleva lõputöö uurimisprobleem keskendub 5–6-aastaste laste kiusamiskäitumistele. Probleemiks on kiusamise ilmnemine lasteaias ning laste madal sotsiaalne aktiivsus. Põhjustajateks võivad olla arvutimängude mängimine, teatud laadi telesaadete vaatamine, mille tagajärjeks on oskamatus suhelda, kiusamine ja üksindus.

Rootsi teadlased Gunilla Bohlin ja Berit Hagekull (viidatud Keltikangas-Järvinen, 2011, lk 152 vahendusel) tõestasid, et agressiivsed koolieelikud muutuvad koolis veel vägivaldsemaks ja omaettehoidvad lapsed jäävad veelgi vaiksemaks. Seda on võimalik muuta rühmas, kus täiskasvanu aktiivselt sekkub. Täiskasvanu peaks toetama sõbrasuhteid ja jälgima, kellega mäng sujub ja toetama nende koostööd.

Lõputöö eesmärgiks on selgitada kiusamiskäitumise levik, selle vormid ning kiusamiskäitumise ennetamise võimalused 5–6aastaste Sindi Lasteaia laste näitel. Töös otsitakse seoseid laste kiusamiskäitumise ja mängude vahel. Eesmärgist lähtuvalt on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

- Mida tähendab kiusamine eelkoolieas 5–6aastaste Sindi Lasteaia laste jaoks?
- Kuidas avaldub kiusamine mängudes?
- Missugused on erinevused poiste ja tütarlaste kiusamiskäitumises?

Uurimistöö koostamiseks on püstitatud uurimisülesanded:

- Anda ülevaade kiusamise levikust, vormide eripäradest ja kiusamiskäitumise olemusest.
- Viia läbi mängude vaatlused 5–6aastaste Sindi Lasteaia lastega.
- Intervjuuerida 5–6aastaseid Sindi Lasteaia lapsi ja nende õpetajaid.
- Uuringutulemuste analüüs ja ettepanekute tegemine Sindi Lasteaiale 5–6aastaste laste kiusamiskäitumise ennetamiseks.

Lõputöö eesmärgi saavutamiseks ja esitatud uurimisküsimuste lahendamisel tuginetakse erialasele kirjandusele. Viiakse läbi intervjuud ja mängu vaatlus Sindi Lasteaias, mis aitavad välja selgitada laste nägemust kiusamisest ja selle ärahoidmise võimalused. Materjalide hulgas on nii eesti- kui ka inglisekeelseid väljaandeid.

Lõputöö koosneb kahest peatükist ja neljast alapeatükist. Esimeses osas käsitletakse kiusamise mõistet ja erinevaid vorme. Välja on toodud kiusamise põhjused ja sellest tulenevad tagajärjed. Teine peatükk sisaldab empiirilise uuringu läbiviimise kirjeldust, andmete analüüsi ja arutelu. Lähtuvalt andmete analüüsist jagab autor soovitusi ja ettepanekuid kiusamiskäitumise ennetamiseks läbi erinevate mängude.

Lõputöö kirjutamisel ja uuringu läbiviimisel on saadud abi Sindi Lasteaia 5–6aastastelt lastelt ja nende õpetajatelt, kes osalesid uuringus. Töö autor tänab kõiki lapsevanemaid usalduse eest, rühmalapsi ning nende kahte õpetajat panustatud aja ja abi eest. Töö autor tänab oma lõputöö juhendajat ja kaasjuhendajat nõuannete ja väärtusliku abi eest.

1. ÜLEVAADE KIUSAMISKÄITUMISE TÄHENDUSEST JA ENNETAMISEST

1.1. Kiusamiskäitumise mõiste ja vormid

Kõigil lastel ei ole sõprade leidmine ühtviisi kerge, juba lasteaias võivad tekkida lastevahelised konfliktid ja narrimised. Paljude uurijate arvates ei ole eelkooliealiste laste seas veel tegemist kiusamisega, vaid laiemalt ühe agressiivse käitumise vormiga.

Sotsiaalse probleemina hakati kiusamist teadvustama alles 1990-ndatel aastatel, kuigi teaduskirjanduses on vaadeldud kiusamise mõistet kitsamas tähenduses juba 1970-ndate alguses. Algselt defineeriti kiusamist kui suure grupi inimeste kahjustavat käitumist. Sellel ajal hakati põhjalikumalt uurima kiusamist Skandinaaviamaades ning hiljem ka väljaspool Euroopat. (Kõiv, 2006, lk 14–15) Eestis on vägivalda ennetamise strateegias (Vabariigi Valitsus, 2015) välja toodud mõiste: „Lastevaheline vägivald hõlmab mitmesuguses vormis kiusamiskäitumist ning muud otsest ja kaudset vägivalda koolis, avalikus- ja küberruumis ning koduses keskkonnas”(lk 4).

Sullivan, Cleary ja Sullivan (2004, lk 5) on defineerinud kiusamist kui jõudude ebavõrdsusest tingitud varjatut ja alatut olukordi ära kasutatavat tegevust pikema perioodi vältel. Koolieelses eas ei saa veel rääkida varjatud ja süstemaatilise kiusamisest ehk käitumisharjumusest. Pigem on tegemist ühekordse agressiivse käitumisega paljude laste suhtes, mitte pidevalt ühe ohvri suhtes. (Kirves & Sajaniemi, 2012, lk 384–385) Kiusamiseks ei saa nimetada ühekordset tüli või kaklust laste vahel. Kiusamist on kirjeldatud kui füüsilist või sõnalist korduvat käitumist, mille alla kuuluvad korduvalt esinev löömine, togimine, tõuklemine, vastu tahtmist kinni hoidmine, mõnitamine, solvamine ja igasugune ignoreerimine. (Haridus- ja Teadusministeerium, 2017, lk 5)

Kiusamise vorme on mitmeid. Neist kergemini on märgatav kiusamine, mis tekitab ohvrile silmaga märgatavaid kahjustusi ja nähtavaid vigastusi (kriimustused, hambajäljed

või verevalumid). (Sullivan *et al.*, 2004, lk 5) Mittefüüsiline kiusamine, on sotsiaalne agressioon, mis võib olla verbaalne ja mitteverbaalne. Verbaalne kiusamine on vaimne kiusamine, seda on nimetatud ka psühholoogiliseks kiusamiseks. Verbaalne kiusamine toimub sõnade ja väljapressimise kaudu või laimu levitamises. (Kõiv, 2006, lk 22–23)

Vaimsest ehk emotsionaalsest kiusamisest on teistel kõrvalt raske aru saada, sest kiusamisel puuduvad silmaga märgatavad tunnused. Seda nimetatakse ka varjatud kiusamiseks, mis võib tugineda vaid kurjadel pilkudel või kehakeelele. Kuna selle kiusamisvormi puhul ei kasutata sõnu, võib isegi ohvrile jääda arusaamatuks, mida taotletakse. (Holmberg-Kalenius, 2009, lk 19)

Mitteverbaalne kiusamine jaguneb kahte liiki: otsene ja kaudne. Koos verbaalse ja füüsilise kiusamisega võib kaasneda ka otsene mitteverbaalne kiusamine. Otsene kiusamine võib olla tahtlik ja süstemaatiline tegevus, millega tahetakse ohvrit ähvardada. Otsese kiusamise alla kuuluvad ebaviisakad liigutused ja grimassid. Kaudne kiusamine on teiste tagarääkimine, mittekaasamine ja tahtlik tõrjumine. (Sullivan *et al.*, 2004, lk 5–6)

Küberkiusamine on üks kaasaegsetest kiusamisvormidest, mis eeldab elektrooniliste sidevahendite kasutamist ja on suunatud indiviidi kiusamiseks (Roberts, 2008, lk 10). Küberkiusamise eelised on kiusaja anonüümsus ning ohvri kättesaadavus igalt poolt ja seitse päeva nädalas, mistõttu puudub kiusataval turvaline koht kuhu peituda (Naruskov, 2008, lk 11–12). Livingstone ja Haddon (2009) on oma uuringus liigitanud Internetist põhjustatud riskid neljaks erinevaks tüübiks, mis ohustavad laste arengut ja heaolu. Need neli riskitüüpi on seotud väärtustega, seksuaalse alatooniga, kommertsiga ja agressiivsusega. Küberkiusamine kuulub omakorda agressiivse riski alaliigi hulka ja on laste seas väga levinud. (Livingstone & Haddon, 2009, lk 8–9) Meditsiinidoktor Winterhoff (2010) on välja toonud küberkiusamise ebainimliku toimimisviisina: „Küberkiusamise mõistet võib kasutada ka noorte hulgas üha rohkem levivate ekstreemse vägivalla ja seksuaalse ahistamise juhtumite puhul, mida dokumenteeritakse mobiiltelefoni kaameratega ja levitatakse seejärel internetis” (lk 127).

Sageli arvatakse, et kiusamises on süüdlaseks kiusaja, kuid tegemist on kolme osapoollega: kiusaja, ohver ja kõrvalseisja. Ka kiusajaid on veel omakorda kolme liiki: (1)

targad ja populaarsed kiusajad, kelle poolset kiusamist on eriti raske märgata, sest nad on tavaliselt hea õppeedukusega ja suurepärase suhtlejad; neil puudub empaatiavõime ja enamasti on nad egoistlikud; (2) mitte nii targad kiusajad ehk väiklased ja negatiivse ellusuhtumisega, kelle jaoks on kiusamine nende endi madala enesehinnangu ja ebakindluse kompenseerimine, nad ei oska ennast maailmas hästi tunda; (3) kiusajaist kannatajad on nii kiusajad kui ka mõnes olukorras kannatajad, kes on sattunud endast vanemate ja tugevamate kiusamisohvriks ning omakorda kiusavad endast füüsiliselt nõrgemaid ning nooremaid. (Sullivan *et al.*, 2004, lk 16–18)

Elliott jt (viidatud Kõiv, 2006 lk 41–42 vahendusel) on jaganud kiusamiskäitumist mõjutavad faktorid neljaks, vaadata (vt tabel 1). Kiusamist mõjutavad faktorid võivad olla seotud isiku endaga, haridusasutusega, sõpradega või koduga.

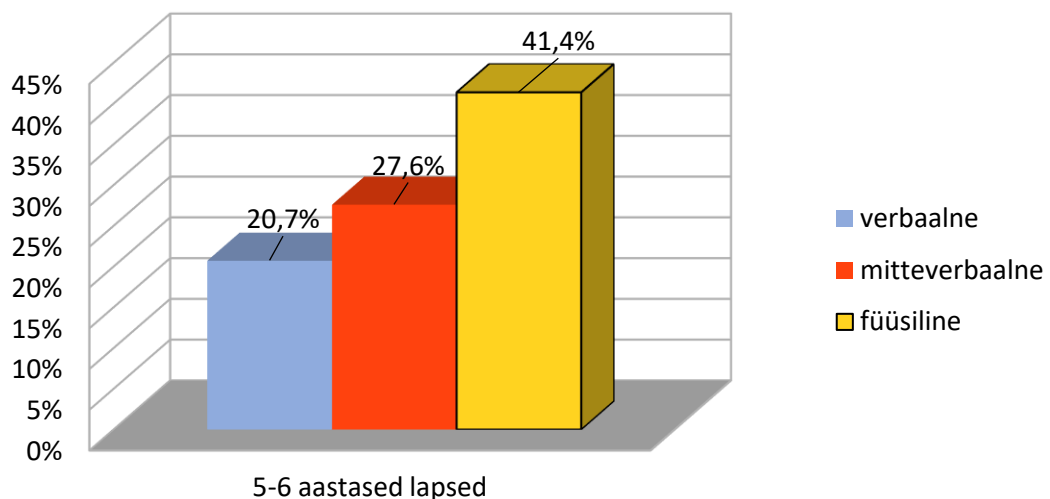
Tabel 1. Kiusamiskäitumisega seotud riskifaktorid

Riskifaktorid	Kiusaja	Ohver
Individuaalsed	Impulsiivsus, koleerilisus, dominantne isiksus, puudub empaatia; raskused reeglite omaksvõtmisel ja madal frustratsioonitaluvus; positiivne suhtumine vägivalda; füüsiline tugevus; järk-järgult kahanev huvi akadeemiliste saavutuste vastu;	Ettevaatlik, sensitiivne, ebaturvaline; isiksuseraskused seoses enesekehtestamisega eakaaslaste hulgas; füüsiline nõrkus;
Perega seotud	vanematepoolse soojuse ja seotuse puudumine; minna-laskev kasvatusstiil; range distsipliin, füüsiline karistamine; vanemliku järelvalve puudumine;	ülrikaitsvad vanemad;
Eakaaslastega seotud	sõbrad, eakaaslased, kelle suhtumine vägivalda on positiivne; eakaaslaste kiusamismudelite jälgimine;	lähedaste sõprade puudumine;
Kooliga seotud	järelevalve puudumine vahetundides; õpetajate ükskõikne või aksepteeriv suhtumine kiusamisse; teiste õpilaste ükskõikne või positiivne suhtumine kiusamisse;	agressiivsete eakaaslaste olemasolu samas või kõrgemas klassis; järelevalve puudumine vahetundides; õpetaja ükskõikne või aksepteeriv suhtumine kiusamisse; teiste õpilaste ükskõikne või positiivne suhtumine kiusamisse.

Allikas: Elliott *et al.*, viidatud Kõiv, 2006 lk 42 vahendusel

Kiusamise ohvrid on sageli lapsed, kes teistest lastest erinevad õppimise, suhete või staatuse poolest. Lastel, keda on pidevalt kiusatud, tekib madal enesehinnang. Enamikel kiusamisjuhtumitel on ka kõrvalseisjad: negatiivsed sekkujad, kes aitavad kiusamisele kaasa, ja positiivsed, kes saavad aidata lõpetada kiusamist. (Sullivan *et al.*, 2004, lk 19–21)

Aimi (2011, lk 2) magistritöös läbiviidud uurimuses leiti, et eri vanuses lastel on kiusamisest erinevad arvamused. Joonisel 1 on Aimi (2011, lk 34) magistritöös välja toodud 5–6aastaste laste seas sagedamini esinevaid kiusamisliike. Psühholoogilisel kiusamisel töid 5–6aastased lapsed välja mängu mittevõtmist ja asjade äravõtmist. Füüsiline kiusamine oli 5–6aastaste laste seas esimesena välja toodud ja seejärel alles psühholoogiline kiusamiskäitumine. (Aim, 2011, lk 2)

Joonis 1. 5–6 aastaste laste seas sagedamini esinevad kiusamisliigid (Aim, 2011 lk 34–35)

Lasteaias esineb erinevaid kiusamisvorme. Kiusamine võib olla ka tahtmatu, eesmärk ei ole kellelegi halba teha, vaid see juhtub kogemata. Sellisel puhul on tegu kaitseagressiivsusega, mille eesmärgiks on enese ja teise kaitsmine (elu, vara, tervise jms). (Krips, Siivelt, & Rajasalu, 2012, lk 9) Mitme autori poolt on kiusamist erinevalt defineeritud, kuid kiusamise olemus jääb ikka samaks: soov teisele inimesele sihilikult ja tahtlikult haiget teha.

1.2. Kiusamiskäitumise põhjused

Kiusamiskäitumise põhjused võivad ilmneda agressiivsuse, reeglite ja sotsiaalsete normide rikkumisel. Kiusamise põhjuseks võib olla lapse kasvukeskkond ning lapse ja vanema vaheline turvatundeta kiindumussuhe, mis võib tekitada käitumishäirete väljakujunemist. Turvalised inimsuhted loovad baasi sellele, kuidas inimesed üksteisesse suhtuvad ja läbi saavad. (Keltikangas-Järvinen, 2013, lk 29; Laukkanen, Marttunen, Miettinen, & Pietikäinen, 2008, lk 86–87) Et lapsed suudaks oma agressiivseid omadusi taltsutada, on vaja neile vastavaid oskusi õpetada. Tuleks paika panna kindlad reeglid – me ei löö kedagi ja kindlasti peab lapsevanem või õpetaja ka ise vastavalt käituma. Lapsele on vaja korduvalt reegleid korrata, kuni ta võtab neid tõsiselt ja käitub vastavalt. Laps vajab tähelepanu ja selle saavutamiseks on ta valmis ükskõik milleks. Märgata tuleks lapse head käitumist, olles ise talle eeskujuks. (Eisenberg, Murkoff, & Hathaway, 2010, lk 194)

Meditisiinidoktor Winterhoff (2010, lk 16) on arvamusel, et lastelt võetakse ära lapsepõlv. Lapsi peab hellalt kohtlema ja tingimata vajavad nad armastust, mida saab väljendada kehalise kontakti kaudu. Ometi ei ole piiride seadmine vastuolus nõudega pakkuda lapsele armastust ja lähedust. Laps ei saa olla täiskasvanule võrdne partner. Kindlad piirid ja armastus üheskoos võimaldavad lapse eluks vajalikke oskusi välja arendada. Täiskasvanu suhtlemisoskuste puudumisele ja valede käitumise tulemusel kasvavad lastest hoolimatud ja psüühiliselt ebaküpsed ühiskonna liikmed.

Lasteaialaste käitumises võib riskifaktoritena näha bioloogilisi, perekondlikke või isiklikke põhjuseid. Laste käitumine võib olla tingitud puudulikest sotsiaalsetest oskustest või siis oskamatuses vastavalt olukorrale käituda. Lapse tasandil riskitegurid tema käitumisele on järgmised: traumad, madal enesehinnang, õppimises edutus ja kergesti ärrituv. Probleemse lapse käitumine võib olla ka tingitud kodu ja pere tasandil: sõltuvused, kriitilised vanemad, ülehoolitsus lapse suhtes, perekonnas esinev väärkohtlemine. Perekondlike mõjutuste all on probleemiks liiga vaba kasvatus, vanemate vähene huvi lapse vastu, karm füüsiline distsipliin ja ebakindel kiindumussuhe. (Tropp, 2010, lk 156; Thompson, Tippet, & Smith, 2008, lk 7–8)

Vanematel on väga suur mõju sellele, kuidas lapsed kohtlevad iseennast ja teisi inimesi, suhtuvad perekonda, heategevusse, aususesse, töösse, keskkonda ja muudesse moraaliküsimustesse. Oluline on luua lapsele tõekspidamiste ja väärtuste raamistik, millega juhtida ta õigele rajale. Lastel ei ole täielikult välja arenenud piiride süsteeme, mistõttu nad peavad laskma kaitsta ennast oma vanematel. Üheks hästi toimiva pere omaduseks ongi see, et laps oleks kaitstud – mitte liigselt kaitstud ega ebapiisavalt kaitstud, vaid saaks suuniseid terviklikust piiride süsteemi eeskujust. Kui lapsed suuremaks saavad, lisavad nad sellesse raami, mille said kodust, oma kogemused ja maailmast saadud õppetunnid. (Mellody, 2007, lk 95; Eisenberg *et al.*, 2010, lk 169).

Tavaliselt saab kiusamine alguse sellest, et ohvrit hakatakse narrima hüüdnimedega ja temast räägitakse erinevaid jutte. Iga kiusamine algab väikesest juhtumist, mis kogub hoogu juurde ja tekitab kaaslaste poolt elevust. (Hamarus & Kaikkonen, 2008, lk 334) Kiusamise põhjusteks on lapsed ise välja toonud igavuse, kadeduse, populaarsuse saavutamise ja võimutsemise teiste laste üle. Lasteaias ehk siis laste grupis on kiusamises tavaliselt süüdi teadmatus, kuidas õigesti käituda. (Rasmussen, 2007, lk 9) Laps omandab kolme- kuni seitsmeaastani erinevaid käitumisnorme ja reegleid. Kaebamiskäitumine on selles vanuses väga levinud. Lapsed kasutavad kaebamist kui tõe välja selgitamist, vahel ajendab selleks ka kahtlus või teadmatus. (Saarits, 2008, lk 84–85) Lapsed proovivad kiusamisega rühmas endale saavutada võimu, staatust ja populaarsust.

Kiusamise puhul on vaadeldud ka soolisi erinevusi ning on leitud, et poisid ja tüdrukud reageerivad kiusamisele erinevalt. Poisid kaklevad rohkem kui tüdrukud – seega on poiste seas füüsilist kiusamist rohkem. Tüdrukute seas esineb aga rohkem vaimset kiusamist. Austraalias läbi viidud uurimus Petersoni ja Rigby poolt (viidatud Sullivan *et al.*, 2004, lk 12 vahendusel) on aga tõestanud, et nii poiste kui tüdrukute osakaal emotsionaalse ja psühholoogilise kiusamise ohvrite näol on tasavägine. Siiski on poiste osakaal poole suurem selliste kiusamise vormide puhul nagu peksmine ja ähvardamine. Uuring näitas, et tüdrukute jaoks on suhete lõhkumine ja vaimne kiusamine võrdväärselt haiget tegev füüsilise rünnakuga. Tüdrukute poolt kiusatavate ohvreid on väga keeruline ära tunda, selleks puuduvad välised märgid. Samas on tüdrukud avatumad, mis aitab kiusamisele kiiremini jälile saada. (Sullivan *et al.*, 2004, lk 12)

Kiusamiskäitumise põhjuseid on palju, siia alla kuulub nii keskkond, mis ümbritseb, kui ka kasvatus, mida edasi kantakse. Eelkõige tuleb kiusamiskäitumise põhjuste otsimist alustada kodust ja perekonnast. Kodu on see paik, mis annab pereliikmele rahu ja turvalisuse. Eriti vajab turvalisust laps, sest ta ise on nõrk ja kergesti haavatav.

1.3. Kiusamise tagajärjed ning sekkumine

Kiusamisel on väga kahjustav mõju nii ohvri tervisele kui ka kiusajale endale, sest hilisemas eas võivad tekkida psühholoogilised ja psühhiaatrilised probleemid. Nii ohvril kui kiusajal on suurenenud täiskasvanueas kuritegeliku käitumise ja kuritegevuse risk. (American Educational Research Association, 2013, lk 9–10)

Kirves ja Sajaniemi (2012) poolt läbiviidud uuring laste kiusamisest Soome lasteaedades näitas, et tulemused olid oodatust halvemad. Lapsed tunnevad kiusamist igapäevaselt. Läbiviidud intervjuude analüüsi tulemustes selgus, et laste vahel esines nii vaimset kui ka füüsilist kiusamist. Kõige sagedasem kiusamisviis oli teise lapse vältimine ehk tõrjutus. (Kirves & Sajaniemi, 2012, lk 3–4)

On leitud, et kaaslaste ja õpetajatega suhtlemisel ilmnev vähene sotsiaalne oskus on tugevalt seotud kiusamiskäitumisega. Sotsiaalsete oskuste vundamendi rajamine toimub just eelkooliealistes eas ja nende puudulikkus on tihedalt seotud hilisemas eas väljenduvast vägivaldses käitumises ning uimastite kuritarvitamises, millele võib järgneda koolitee katkemine. Negatiivne mõju avaldub ka lapse vaimsele tervisele, mille tulemuseks võib olla meeleolu langus, raskematel juhtudel ka depressioon, kuna laps ei saa keskkonnast piisavalt positiivset tagasisidet. Laste vähesed sotsiaalsed oskused ja suhted eakaaslastega võivad mõjutada täiskasvanueas kohanemist tööturul ja tuua kaasa erinevaid psühhiaatrilisi probleeme. (Saat, 2005) Vägivalla ennetamise strateegias (Vabariigi Valitsus, 2015) on välja toodud vägivalla mõju:

Vägivald on inimõigusi kahjustav probleem, mis piirab inimeste õigust elule, vabadusele, turvalisusele, väarikusele, vaimsele ja füüsilisele puutumatusse ning mittediskrimineerimisele. Vägivald põhjustab suuri kannatusi nii ohvrile kui tema lähedastele; vägivald tekitab kahju ühiskonnale (suurenenud ravikulud, vähem töövõimelised inimesed, inimeste elukvaliteedi langus jne). Uuringud näitavad, et

vägivald kipub korduma ja vägivallaringist välja pääseda on keeruline. Lapsed, kes satuvad vägivalla ohvriks või selle pealtnägijaks, puutuvad suurema tõenäosusega vägivallaga kokku ka täiskasvanueas – kas ohvri või vägivalla toimepanijana. (lk 3)

Täiskasvanu on isiklikuks eeskujuks lapse minapildi kujundamisel. Lasteaiaõpetaja saab lastele luua hea sotsiaalse ja emotsionaalse kasvukeskkonna. Kui täiskasvanu oskab suhelda lapsega, peegeldub see edasi ka laste omavahelistes suhetes. (Murrik, 2017, lk 319)

Sotsiaalse populaarsuse alusel jagatakse lapsed kolme rühma: kõrvalejäetud ehk tähelepanuta jäetud, soositud ja aktiivselt tõrjutud. Tähelepanuta jäetud lapsed on arad, ujedad, aga neid otseselt ei tõrjuta. Kohe kindlasti ei ole nad agressiivsed ega kaklejad, samuti ei oska nad ennast kaitsta. Tähelepanuta jäetud lastel sotsiaalse arenguga riske ei ole. Tähelepanuta jäetud lapsed saavad uues keskkonnas ja uute sõpradega kergesti oma positsiooni muuta. Aktiivselt tõrjutud lapsed mängivad vähe ühismänge, ei oska oma mänguasju teistega jagada, on energilised, jutukad ja äärmiselt enesekindlad. Aktiivselt tõrjutud lapsi tõrjutakse tihti mängust, kuigi nad üritavad teistele pidevalt läheneda ja kontakteeruda. Nende käitumine on sageli sobimatu ja agressiivne. Käitumiskeskustega lapsed kipuvad olema tõrjutud nii kaaslaste poolt, kui vahel ka õpetajate poolt, kes ei pruugi neid meelega tõrjuda. (Keltikangas-Järvinen, 2011, lk 133–135)

Hollandis Cillessen jt (viidatud Smith, Cowie, & Blades, 2008, lk 145 vahendusel) poolt läbi viidud uurimus, mille valim koosnes 784-st 5–7-aastastest poistest. Tõrjutust tuvastati 98 korral. Uurimus andis tulemuse, et tõrjutust saab määratleda põhiliselt kahte gruppi. Tõrjutud lastest 48% olid agressiivsed, 13% allaheitlikud ja 39% ei suudetud määratleda ehk siis keskmikud. Üks aasta hiljem läbi viidud uurimus näitas veelgi tõrjutud laste agressiivsuse kasvu.

Eelkooliealiste laste seas on tõrjutus kõige rohkem levinud mängude kaudu. Eakaaslaste tõrjumine esineb, kui teist kaaslast ei kaasata sotsiaalsesse suhtlusesse või näiteks ei võeta mängu. (Fanger, Frankel, & Hazen, 2012, lk 224) Vinteri (2006) uuringu tulemused näitasid, et õpetaja ja tõrjutud laste suhtlemiskvaliteet oli madalam kui teiste lastega ning tõrjutud lapsed ei saanud piisavalt abi ja tähelepanu sotsiaalsetes situatsioonides. Esines

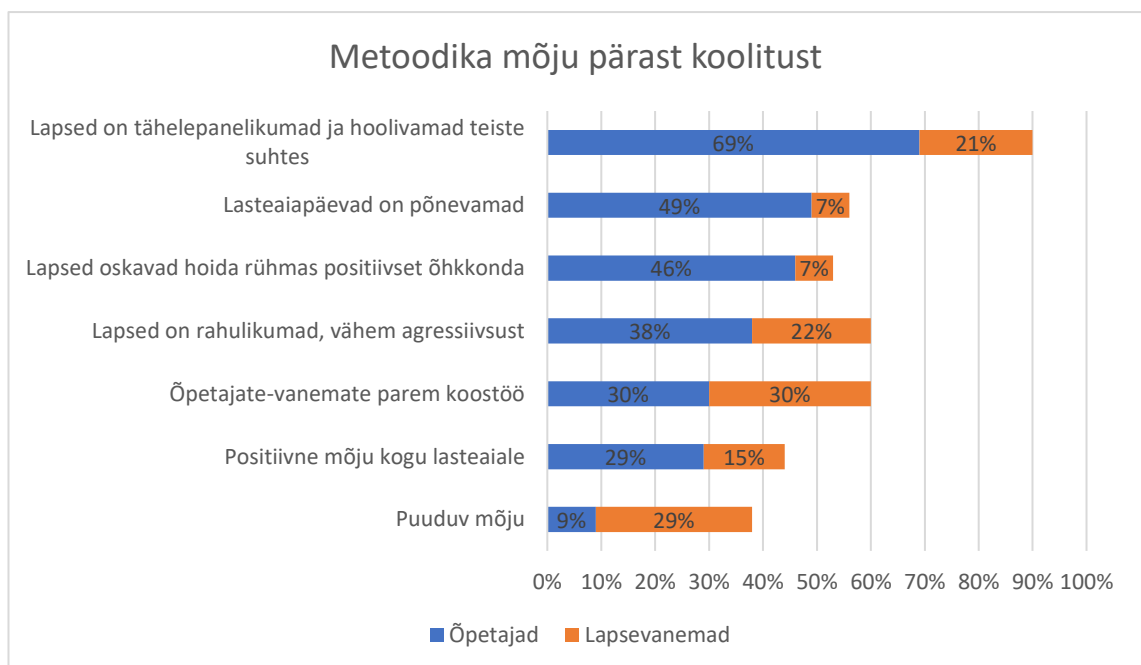
rohkem ka selgituseta riidlemist ja probleemide lahendamist õpetaja ja tõrjutute vahel. (Vinter, 2006, lk 90) Tõrjutusel võivad olla tõsised tagajärjed. Tõrjutud lapse käitumine on tavaliselt teiste suhtes agressiivne. Agressiivsust näitavad nad välja kõikide kaaslaste suhtes, nii tõrjute kui ka nende suhtes, kes teda ei tõrju. Sotsiaalne tõrjumine muudab käitumist ja vähendab koostööd teistega. Tõrjutus tekitab ennasthävitavat käitumist ja ebatervislikke eluviise. (Abrams, Hogg, & Marques, 2005, lk 41)

Agressiivne käitumine lapseas ennustab hilisemat käitumist tema täiskasvanueas. Juba lasteaias halvasti käituv laps leiab endale mõttekaaslasi, kes kergesti kaasa lähevad. Lapseas ilmnevale vägivaldsusele on kalduvus tugevneda. Agressiivsus muudab oma vormi inimese kasvades: füüsiline agressioon muutub verbaalseks. Et hoiduda hilisemast vägivaldsest käitumisest peaks sekkuma ja uurima just agressiivsust lapsepõlves. (Keltikangas-Järvinen, 2011, lk 44) Kiusamise ära hoidmine on autori arvates lasteaias võimalik, kuna seal saab jälgida lapsi terve päeva ja õpetada oskust positiivsete suhete loomiseks. Lasteaia keskkond ja tegevused on suunatud ebasõbralike suhete ärahoidmisele.

Kiusamisvaba haridustee kontseptsiooni eesmärk on tagada igale Eesti lapsele turvaline ja kiusamisvaba haridustee. Et tagada lapsele hea enesetunne ning terve isiku areng, on oluline pöörata rõhku lapse sotsiaalsele ja vaimsele turvalisusele. Aastatega on Eesti lasteaiad ja koolid saanud inspiratsiooni Põhjamaade projektidelt: MTÜ Lastekaitse Liidu Taani taustaga projekt „Kiusamisest vaba lasteaed ja kool“ ning SA Kiusamisvaba Kool Soome Turu Ülikoolis välja töötatud programm „Kiusamisvaba Kool (KiVa)“. Eesti lasteaiades on enim kasutusel metoodika „Kiusamisest vabaks!“ ja alates 2015. aastast on ka liitunud „Vaikuseminutid“ mis keskendub tähelepanu ja meelerahu harjutustele. (Haridus- ja Teadusministeerium, 2017, lk 3–7)

Kõige uuemaks kiusamisvastaseks meetodiks on „Vaikuseminutid“, mille harjutused on mõeldud alates koolieelikutest kuni keskkoolinoortele. Harjutused aitavad parandada enesetunnet, hoida tasakaalu ja säilitada rahu erinevates pingeolukordades. Vaikuseminuteid saab kasutada eelkooliealiste laste seas hommikuringis, mängus ja ühelt tegevuselt teisele ümber häälestamiseks. Vaikuseminutite eesmärgiks on kasvatada lastes hoolivust, eneseteadlikkust ja juhtida nende tähelepanu enese käitumisele. (Jung, Kaudne, Ljulko, & Väljaste, 2017, lk 6–7, 10)

Eesmärgiga ennetada ja vähendada kiusamist Eesti koolides, alustas Sihtasutus Kiusamisvaba kool 2012. aastal programmi KiVa. Programmiga olid liitunud 2016/2017. õppeaastaks juba 36 kooli, ettevalmistustegevused järgmiseks õppeaastaks olid käimas 11 uue kooliga. (SA Kiusamisvaba Kool, 2016, lk 3) Projekt „Kiusamisest vaba lasteaed ja kool“ on saanud positiivsed uuringutulemused, projekti rakendumist on jälginud Roskilde Ülikooli teadlased. „Kiusamisest vabaks!“ on ennetav metoodika lasteaialastele, mis loob lastekollektiivis ühtse suhte. Metoodika kasutamisel areneb lastekollektiivis kiusamist ennetav käitumiskultuur. Uuringud said juba üheksa kuu pärast positiivsed tulemused. Joonisel 2 on välja toodud õpetajate ja lastevanemate poolt antud hinnangud „Kiusamisest vabaks!“ metoodika mõjule pärast koolitust. (Psience OÜ, 2016, lk 25–26)

Joonis 2. Õpetajate ja lapsevanemate hinnangud „Kiusamisest vabaks!“ metoodika mõjule (Psience OÜ, 2016, lk 12.)

Lastes on täheldatud positiivseid muutusi, nad on hoolivamad ja kaasavad tihedamini kaaslaseid mängu. Projektis osalemine on pannud õpetajad suuremat tähelepanu pöörama kiusamise ennetamisele ja laste omavahelistele suhetele. Lastest poolt on märgata, et nad oskavad olla iseseisvamad ja ilma õpetaja abita olukordi lahendada. (Psience OÜ, 2016, lk 25–26) Kuna lasteaias toimuvat kiusamist mõjutab lasteasutuse käitumiskultuur,

pööratakse projektis tähelepanu personali omavahelisele koostööle. Taani uuringus on väljatoodud ka personalivahelist kiusamise esinemist. (Psience, lk 23)

„Kiusamisest vaba lasteaed ja kool” projekt lähtub neljast põhiväärtusest, mida õpetatakse nii lastele kui ka nende vanematele (Rasmussen, 2007, lk 4, 13):

- Sallivus – tugevdada rühma kuuluvust ja kohelda üksteist võrdsena.
- Austus – luua kõigiga sõbralikud suhted ja austada teiste erinevusi.
- Hoolivus – olla abivalmis ja hooliv nii oma rühma suhtes ning näidata huvi ka nõrgemate vastu.
- Julgus – jääda ise endaks ja astuda vastu ebaõiglase käitumise vastu.

Kogu programmi materjalid on pandud kohvrissi, mille sisu on mõeldud nii lapsele, lastevanematele ja õpetajale tema igapäevases töö läbiviimiseks. Paketi sisuks on lasteaiale käsiraamat, plakat, raamatud, massaažiraamat, teemakaardid, arutelukaardid, voldikud ja lastele armas lilla karu. Programmi alustamiseks saab juhendaja ka vastava väljaõppe. (Rasmussen, 2007, lk 4, 13)

Ausust, sõnapidamist, õiglust, heatahtlikkust, abivalmidust, eneseväärikust pole lapsele sünnipäraselt kaasa antud. Lapse sisemisteks väärtusteks võivad nad saada vaid läbi kasvatuse ja õpetuse (Tuulik, 2010, lk 42–43). Kiusamiskäitumisel lapsepõlves on tugev seos hilisemate rikkumistega. Tuleks edendada tõhusaid kiusamisvastaseid tegevusi ning erinevaid programme. Neid võiks käsitleda kui kuritegevust ennetavaid vorme. (Farrington, Ttofi, & Lösel, 2011, lk 77) Vägivalla ennetamise strateegias on välja toodud (Vabariigi Valitsus, 2015, lk 5): „Vägivalla ennetamise strateegia visioon 2020: Eesti ühiskonnas ei sallita vägivalda. Vägivalda märgatakse ja sellesse sekkutakse. Vägivalla ohvrid on kaitstud ja saavad abi. Edasise vägivalla ärahoidmiseks tegeldakse tõhusalt vägivalla toimepanijatega ning vägivalla ennetamisega laste ja noorte seas.” Eraldi on välja toodud mõistena lastevaheline vägivald, see hõlmab nii otsest kui kaudset kiusamist nii koolis, kodus kui ka avalikes keskkondades (Vabariigi Valitsus, 2015, lk 4). Kiusamise ennetamisel ja sekkumisel on suur tähtsus last ümbritseval keskkonnal, lapsevanemal, õpetajal. Õpetaja ja lapsevanem peaks olema positiivseks eeskujuks, kes oskaks ise olukorda hinnata ja õigesti käituda, et toetada ja mõista lapsi.

1.4. Mängu tähtsus lapse elus ning mängu juhendamine kui kiusamiskäitumise ennetamine

Lapsed toetavad üksteise emotsionaalset ja sotsiaalset arengut. Suhted eakaaslastega on olulised juba väga varajases eas. Lapsed on nagu partnerid, usaldusisikud, kes pakuvad üksteisele tuge stressiolukordades. (Kukk, Talts, & Sikka, 2008, lk 128) Sõprusel on oluline roll laste elus – see pakub tuge ja annab võimalusi omandada uusi oskusi ja teadmisi (Gleitman, Gross, & Reisberg, 2014, lk 697). Eakaaslaste mõju hakkab muutuma 5–6 aastaste laste elus ainult tähtsamaks. Sõprade arvamus on nüüd väga oluline, kuigi laps ei usalda veel oma sõpra nii palju ja selleks on tähtis vanemate sõna ning kodus kehtestatud normid. Lapsed soovivad selles eas sarnaneda sõpradega – kanda samu riideid, osta ühtemoodi mänguasju ja sarnaneda ka välimuse poolest. Lastel vahel tekib selles eas rohkem tülisid ja kaklusi, isikuomadustest võivad esile kerkida kadedus ja armukadedus. (Smith *et al.*, 2008, lk 148–149; Cacciatore, 2015, lk 117)

Alusharidusel on oluline roll, määramaks seda, kui turvaline, hooliv, salliv ja koostöövalmis on ühiskond paarikümne aasta pärast. Lapsi ei saa õpetada sallivaks ja koostöövõimeliseks teoreetiliselt. Lasteaia tegevusse kuuluvad jutuvestmised, arutlused, harjutused ja mängusituatsioonid, söömis-, tervitus- ja hüvastijäturituaalid. Lastel pidev jälgimine, kuuldu-nähtu analüüs ja laste vastav juhendamine viib välja hoolivus harjumuseni. Lapsed teevad tegevustes valikuid, avastavad, mida nad usuvad ja hindavad. Tegevustes ilmnevad väärtused. Soe, aktsepteeriv suhtumine lubab lapsel selgusele jõuda oma mõtetes ja tunnetes. (Tuulik, 2010, lk 70–73)

Lasteaiaaeg omandab laps soorollile kohase käitumise. Lasteaia eesmärk luua lastele võrdsed mänguvõimalused ning vältida poiste ja tüdrukute vastandamist. Lastele tuleb võimaldada mitmekesiseid arendavaid tegevusi, oskusi ja teadmisi ning mitte tegema midagi, mida nad ei taha, kuigi nende sooroll neid toetaks. (Barbu, Cabanes, & Le Maner-Idrissi, 2011) Uuringud näitavad, et eelkooliealised lapsed on määratlenud mängudes „poiste mänguasjad“ ja „tüdrukute mänguasjad“ (Freeman, 2007, lk 362). Kuna laste kodud ja käitumistavad ei ole kõik ühesugused, siis on ka lapsed erinevad. Sellest hoolimata peaks laps teadma, et kiusamine on alati keelatud tegevus. Lapsesõbralikku käitumisviisi ja oskusi teiste lastega toime tulla toetavad tema eakaaslased. Täiskasvanul

on tähtis roll lapse elus: ta on kui suunaja, turvatunde looja ja lohutaja. Need kõik aitavad kaasa lapse eakohasele arengule. (Cacciatore, 2015, lk 118)

Li, Hestenes ja Wang (2016) rõhutavad mängu kui olulist tegevust laste arengus. Mida noorem on laps, seda olulisem on arendada laste sotsiaalsust läbi erinevate mängude. Lasteaegades arendatakse selle kaudu laste omavaheliste suhete loomist, enesekehtestamist, koostööd ja enesekontrolli. Lapsed on oma viienda eluaasta lõpuks omandanud sotsiaalsed ja enesekohased oskused, aidates kaasa suhete loomisele ja kiusamise ennetamisele. Need on välja toodud järgnevalt (Männamaa & Marats, 2009, lk 31):

- saab hakkama iseseisvalt suhtlemisega;
- mõistab teiste tundeid;
- oskab kirjeldada ja väljendada oma emotsioone;
- vastutab kuigivõrd oma tegude eest;
- on vastuvõtlik teiste hinnangute suhtes;
- jälgendab täiskasvanu tegevusi ja sõnavara;
- hakkab eelistama sootüübilisi mängu;
- naudib eakaaslaste seltsi ning oskab jagada ja vahetada;
- oskab avalikus kohas sobivalt käituda ja jälgib reegleid.

Lasteaias toimub õppimine läbi mängu ja mänguline tegevus toetab suhtlusoskuste kujunemist. Lapse arengule tähelepanu pöörates on oluline toetada ja juhendada laste mängu. Tähtis on mängimine nii üksinda kui ka koos kaaslastega. (Kikas, 2008, lk 124) Mängud pakuvad lastele võrdseid võimalusi aktiivseks tegevuseks. Lapsed algatavad erinevaid mängu ja seeläbi satuvad mängukaaslastes erinevatesse olukordadesse ja suhetesse. Läbi mängu arenevad lastel koostöö, partneri mõistmine ja oskus luua uusi sidemeid teiste inimestega ning maailmaga. (Ugaste, Tuul, & Vääk, 2009, lk 44–45)

Mäng on eelkoolieas lapse põhitegevusi, mille vältel areneb lapse isiksus tervikuna. Läbi mängude on lapsel võimalus lahendada mitmesuguseid probleeme. Mäng on sotsiaalse pädevuse kujunemise oluline tegur, mängudes astub laps omal algatusel kaaslasega mitmesugustesse suhetesse. Laps peab arvestama teistega seades esimeseks ühise mängu reeglid ja eesmärgid, jättes alles teiseks oma huvid. Õpetaja ülesanne on luua mängu tekkeks ja arenguks teatud tingimused. Arendav mängukeskkond loob lapsele muljed ja

kogemused täiskasvanute elust, tegevustest, loodusest ja kogu ümbritsevast maailmast. (Kikas, 2008, lk 134; Ugaste *et al.*, 2009, lk 44–45)

Õpetajate roll laste mängujuhendamisel ja toetamisel on (Galinskaja, 1974, lk 30):

- õpetaja kui mängu planeerija;
- arendada lastel positiivseid iseloomujooni ja pidurdada negatiivseid;
- kinnistada laste teadmisi;
- reguleerida laste liikuvust;
- arendada laste sõnavara ja kinnistada sõnavara;
- arendada laste mängufantaasiat;
- mängu vaatleja, mängu juhendaja ning mängu hindaja.

Planeerijana saab õpetaja mängu huvi säilimiseks kehtestada aja ja aidata kaasa laste loova mängu tekkimisele esemete ja vahendite paigutamisel. Vaatlejana saab õpetaja teada, mida mäng lapsele tähendab ja missugused on omandatud oskused. Õpetaja kui mängu juhendaja peab last toetama, olema kättesaadav. See annab lastele märku, et nende tegevus on oluline. Samuti on leitud, et õpetaja osalemine mängus soodustab laste tähelepanu mängu vastu ja mäng on kestvam. (Kikas, 2008, lk 134; Ugaste *et al.*, 2009, lk 44–45) Strebeleva (2010) arvates areneb laps täiskasvanutega suheldes ja koostegutsemise käigus. Sõbraliku naeratuse ja lahke hääle saatel saavutatakse emotsionaalne kontakt lapse ja täiskasvanu vahel. Lapsed arenevad erinevalt, tunnetades ümbritsevat elu ja oma kohta selles läbi täiskasvanu matkimise. Seepärast on täiskasvanul kanda mängus mitu rolli, ühelt poolt suunaja ning teiselt poolt kui mängupartner. Koolieelses õppeasutuses korraldavad õpetajad tegevusi vastavalt õppekavale. Mäng ehk üks lapse arendamisviise on õpetaja organiseeritud ja juhitud. (Strebeleva, 2010, lk 7–12)

Lapse arengus on tähtis, et laps saaks mängida nii üksinda, vanematega kui ka eakaaslastega. Mäng pakub lapsele sotsiaalset arengut ning keskkonda, kus ta saab õppida ja kogeda teiste lastega suhtlemist. Lapse arengus on oluline, et ta saaks kogeda erinevaid mängu tüüpe. (Niilo & Kikas, 2008, lk 124) Koostööd tõhustavad mängud on reeglitega. Mängijad peavad reegleid järgima ja eesmärk on jõuda teatud saavutuse või tulemuseni. Reeglitega mängud on õppemängud, laulumängud, lauamängud, liikumismängud ja võistlusmängud. Ka rollimängudes otsustavad lapsed mis hakkab toimuma ja kes mängus

osalevad. Reeglid on siiski rollimängudes paindlikud, et mäng saaks loovalt edasi minna. (Niilo & Kikas, 2008, lk 133) Laste liikumismängudel on peamine eesmärk tervete ja elurõõmsate inimeste kasvatamine. Erilist tähelepanu ja individuaalset tööd vajavad lapsed, kes on teistest nõrgema tervisega või arengust mahajäänud. Poistele meeldivad rohkem jooksumängud, tüdrukutel tulevad paremini välja tasakaalumängud ja rütmilised mängud. (Galinskaja, 1974, lk 46)

Õppemängu eesmärk on ühendada õpetus ja mäng, omandada ja kinnistada teadmisi ning koostööoskusi, et olla valmis ausalt ja täpselt täitma reegleid. Õppemängu alla kuuluvad nii laulu- kui ka liikumismängud, mida juhivad õpetajad. Lauamängud on viie- ja kuueaastaste laste seas väga populaarsed. Eesmärgiks on suurendada ja täpsustada teadmisi ümbritsevast, arendada loogilist mõtlemist ja täita täpseid reegleid. Õpetaja kohustuste hulka kuulub reeglimängude juhendamine ja ka vajadusel osalemine mängus võrdse partnerina. (Ugaste *et al.*, 2008, lk 47–48)

Laps ei hakka mängima, kui talle ei ole loodud sobivaid mängutingimusi ning teda ei juhendata. Eeskujul on kasvatuses väga suur tähtsus. Lapselt saab nõuda seda, mida ise oma käitumisega ette näitame. Laps ei õpi mitte meie sõnade, vaid pigem meie tegude järgi.

2. UURING KIUSAMISKÄITUMISE ESINEMISEST LASTEAIAS JA SEDA MÕJUTAVATEST TEGURITEST SINDI LASTEAIAS 5–6AASTASTE LASTE SEAS

2.1. Sindi Lasteaia tutvustus

Sindis, 19. sajandi vabrikuasulas, asutati Pärnumaa esimene lasteaed. Sindi vabrikulasteaed avas oma ukse 1892. aastal, esialgselt oli asutuse nimetuseks supikool. Lasteaed avati, et naisi vabrikutööle värvata. Lasteaia algusaastaks loetakse 1894. aastat, mil saadi luba lasteasutuse avamiseks Riia õpperingkonnalt. (Palmissaar, 2014, lk 3)

Sindi Lasteaed on Eestimaa vanim järjepidevalt tegutsev lasteaed. Pärnu maakonnas on Sindi Lasteaed suurim oma rühmade arvu poolest. Lasteaias tegutseb 13 rühma, sealhulgas tasandusrühm. Hariduslike erivajadustega õpilastega töötavad kaks logopeedi-eripedagoogi. (Sindi Lasteaed, 2013)

Lasteaia missioon on tagada lastele turvaline ja kaasaegne kasvu- ning õpikeskkond koostöös laste peredega, lasteaia ja koostööpartneritega. Suuremat rõhku pannakse väärtuskasvatusele. Lasteaias rakendus aastal 2013 MTÜ Lastekaitseliidu projekt, „Kiusamisest vaba lasteaed ja kool“. Praegusel hetkel rakendab projekti kaks rühma. Parendusvaldkonna all on ära märgitud „Kiusamisest vabaks!“ metoodika kasutamine enamates rühmades. Alates 2010. aastast kuulub Sindi Lasteaed Vabariiklikku Tervist Edendavate Lasteaedade Võrgustikku. (Sindi Lasteaed, 2013)

Sindi Lasteaia visioon on välja töötatud Sindi Lasteaia pedagoogide poolt ja heaks kiidetud lasteaia hoolekogu ning Sindi linna volikogu poolt.

Sindi Lasteaed on tunnustatud, omanäoline ja kokkulepitud põhiväärtustele toetuv lasteasutus, kus iga laps avastab oma anded ja huvi läbi loova tegevuse. Sindi Lasteaias võib vajadusel luua ka sobitusrühmi. Sindi Lasteaia õpetajad ja spetsialistid jagavad nii üksteisele kui ka kolleegidele teistest haridusasutustest

kogemusi iga lapse loovuse arendamisel, muukeelse ja haridusliku erivajadustega lapse kasvatamisel ning õpetamisel lasteaias. (Palmissaar, 2014, lk 47)

Lasteaia põhiväärtused on Palmissaar (2014) välja toonud järgmiselt:

Lapsest lähtumine – laste vajadustest, huvidest ja tervisest lähtumine kõigis tegevustes, lastega arvestamine ja hoolimine. Võimaldatakse lastel ise valida, teha otsuseid ja vastutada. Tähtsaim on lapse enda kogemus, tema maailma nägemine, loovus, mängurõõm ja eduelamus.

Professionaalsus – personali suutlikkus kõrgel erialasel tasemel ja lähtuvalt lasteaia headest tavadest tagada maksimaalselt head tingimused laste arenguks. Enese pädevuse kindlustamist peetakse iga töötaja üheks esmaseks kohustuseks.

Avatus – positiivne suhtumine ja suhtlemine, lojaalsus, sõbralikkus, vastutulelikkus, koostöö huvigruppide ja kolleegidega kokkulepitud põhiväärtustele toetudes.

Turvalisus – lasteaia tegevus tagab vaimse ja füüsilise turvalisuse ning annab lastele teadmised tervislikest eluviisidest.

Järjepidevus – vanima järjepidevalt tegutseva lasteaiana väärtustab, hoiab ja jätkab lasteaed väljakujunenud ning loob uusi traditsioone.

Integreeritus – eesti keelest erineva emakeelega laste lõimumine eesti ühiskonda. Lasteaed väärtustab eesti kultuuritraditsioone, teiste kultuuride tundmaõppimist ja eripäraga arvestamist.

Läbimõeldud personalipoliitika – töötajate valikul ja töös personaliga lähtutakse Sindi lasteaia personalipoliitika põhimõtetest. (lk 48)

Lasteaial on traditsioonid, tunnusüritused, sümbolika, laul ja logo, mis on seotud põhiväärtuste, missiooni ja visiooniga. Neid eksponeeritakse ja kasutatakse nii asutuse igapäevategevustes kui ka esindamisel.

Lapsest lähtuv õppeprotsess toimub lõimitud tegevustena, mida toetavad aktiivõppe meetodid: päeva- ja nädalasõna, mängulisus, avastusõppe võtted, mis kajastuvad kirjalikult koostatud nädalaplaanis. Õpetajaabid on kaasatud õppe- ja kasvatusprotsessi, nende panust väärtustatakse. Kiusamiskäitumise teemasid käsitletakse lasteaia igapäevategevuste käigus.

Lastega ühiselt arutades koostatakse rühma reegleid, mida järgitakse. Reegleid tutvustatakse ka lastevanematele, et nad oleksid nendest teadlikud. Käitumisreegleid omandatakse nii koostegevuste, mängude, lugemispalade kuulamise ja vestluste kaudu. Käsitletakse üldinimlikke teemasid: sõprus, abivalmidus, armastus, turvalisus. Suur osa käitumise kujunemisel on lasteraamatutel, mille ettelugemisel saab tegevust jätkata muljete rääkimisega, lugude etendamisega, meisterdamisega, kunstiloominguga, tantsuga ja lauluga. Erinevate tegevuste abil omandavad lapsed mõisted hea – paha, õige – vale.

2.2. Uuringu metoodika ja valimi kirjeldus

Autor kasutas kvalitatiivset uurimismeetodit, sest selle meetodiga uuritakse inimeste kogemusi. (Õunapuu, 2014, lk 54). Andmete kogumiseks kasutas autor poolstruktureeritud intervjuud (Lisa 1) ja laste mängu vaatlust. Intervjuu küsimuste koostamisel kasutas autor Soomes uuringuid teostanud Repo ja Sajanemi (2012, lk 388) koostatud küsimuste põhja. Kvalitatiivse meetodi abil saab teemaintervjuud läbi viia paindlikumalt ning võimaldab vestluse käiku ja andmete kogumist vastavalt olukorrale muuta (Hirsjärvi, Remes, & Sajavaara, 2007, lk 195)

Vaatluse kasuks otsustas autor seetõttu, et saada ülevaade ja mõista lapse muutusi tema käitumises suheldes teiste lastega ja täiskasvanutega. Mitteamaleva vaatluse viis autor läbi laste loomulikus keskkonnas (Laherand, 2008, lk 227). Vaatluse objektiks oli laste käitumine või koostöö mängudes teiste lastega. Käitumise kirjeldamise tehnikal on omad negatiivsed ja positiivsed omadused. Negatiivseteks probleemideks käitumise kirjeldamise vaatlusel on aeganõudev tegevus ning ka ülesmärkimine võib olla raske ülesanne. Positiivsed omadused sellel meetodil on, et see nõuab vähe vahendeid ja ei vaja eelnevalt planeerimist. (Männamaa, 2008, lk 145, 154) Uurimuse läbiviimiseks saadi nõusolek Sindi Lasteaia juhtkonnalt ja intervjuueeritavate laste vanematelt (Lisa 2).

Uuringus lähtutakse mugavusvalimi põhimõtetest, milleks on Õunapuu (2014, lk 142) järgi kergem kättesaadavus, koostöövalmidus ja ajalise sobivuse põhimõte. Valimisse on valitud 15 last ja nende kaks õpetajat. Laste vanus jääb 5–6aasta vahemikku. Sihipärane valim, 5–6aastased, sai valitud sellepärast, et selles eas lapsed on võimelised juba arutlema erinevate teemade üle.

Uuring toimus lastele tuttavas keskkonnas ning intervjuud toimusid individuaalselt, ruumis viibis vaid intervjuueeritav ja intervjuueerija. Laste ja õpetajate nimede asemel kasutas töö autor tähti ja numbreid (vt tabel 2). Valimist jäi välja viis last, nende seas üks vene keelt kõnelev laps, kes ei valda eesti keelt sellises mahus, et eestikeelses intervjuus osaleda. Neli last puudus antud päeval lasteaiast. Lastele esitati teemaga seoses kuus küsimust, mis põhinevad Repo ja Sajanemi (2015) poolt läbi viidud uurimusest, küsimusi muudeti koos juhendajaga. Intervjuud lindistati diktofoniga ning lindistused transkribeeriti.

Tabel 2. Ülevaade laste intervjuu valimist ja õpetajate üldandmed

Kood	Vanus	Sugu	Intervjuu kestvus, min	Kood	Vanus	Sugu	Intervjuu kestvus, min
T.1	5	tüdruk	4,11	T.10	5	tüdruk	4,28
T.2	5	poiss	2,39	T.11	5	tüdruk	2,47
T.3	6	tüdruk	6,18	T.12	5	tüdruk	5,24
T.4	5	tüdruk	2,49	T.13	5	tüdruk	4,12
T.5	6	poiss	4,10	T.14	6	poiss	4,42
T.6	5	poiss	4,16	T.15	6	poiss	2,30
T.7	5	tüdruk	7,10	Kood	Tööstaaž lasteaias	Laste vanus rühmas	Intervjuu kestvus, min
T.8	5	tüdruk	3,07	Õ.1	50 aastat	5–6 aastased	10,28
T.9	6	poiss	5,5	Õ.2	28 aastat	5–6 aastased	6,32

Allikas: autori poolt koostatud

Õpetajatega läbiviidud intervjuu toimus samadel tingimustel, mis lastel. Õpetajatele oli küsimusi kümme. Küsitletud õpetajatel on pikk pedagoogilise töö kogemus. Uuring viidi läbi 2018. aasta veebruaris ja märtsis. Intervjuud ja mängude vaatlused viis läbi töö autor. Lastega intervjuud toimusid 26. veebruaril kell 7.35 kuni 11.00. Laste intervjuu keskmine kestvus oli 4,13 minutit. Õpetajaid intervjuueeris töö autor 27. veebruaril kell 10.10 kuni 10.56. Õpetajate intervjuude keskmine kestvus oli 8,30 minutit.

Mängude vaatlus toimus 5. 6. ja 13. märtsil (vt tabel 3).hommikusel ajal. Mängu vaatluse tulemused jaotati hiljem kolme ossa: sõbralik käitumine, neutraalne ja agressiivne.

Tabel 3. Ülevaade mänguvaatlustest

Kuupäev	Mängud	Laste arv	Kestvus
5. märts	Poemäng	4	25 min
5. märts	Ehitusmäng legonurgas	3	16 min
5. märts	Õues „Härja hunt, mis kell on?“	12 – õpetaja juhendamisel	13 min
6. märts	Nukunurgas, kodumäng	3	22 min
6. märts	Ehitusmäng konstruktoriga	2	9 min
6. märts	Lauamäng „Alias“	15 – õpetaja juhendamise	20 min
13. märts	Lavastusmäng	13 – õpetaja juhendamisel	25 min
13. märts	Õues, rühma platsil, vabamäng	3	15 min
13. märts	Õues, rühma platsil, liikumismäng	13 – õpetaja juhendamisel	10 min

Allikas: autori poolt koostatud

Intervjuude analüüsimiseks kasutati kvalitatiivset, tavapäraselt sisuanalüüsi meetodit. Tavapäraselt sisuanalüüsi kasutatakse, kui soovitakse midagi kirjeldada. Tavapärase sisuanalüüsi plussiks on, et see võimaldab laiendada olemas olevat uuringut saades infot otse uuritavatelt. Miinuseks on tavapärasel sisuanalüüsil konteksti täielik mõistmine. Transkribeeritud teksti loeti korduvalt ja tehti märkmeid lähtuvalt uurimisküsimustest. (Laherand, 2008, lk 291–292). Analüüs keskendus intervjuude ja mängu vaatluste sisule.

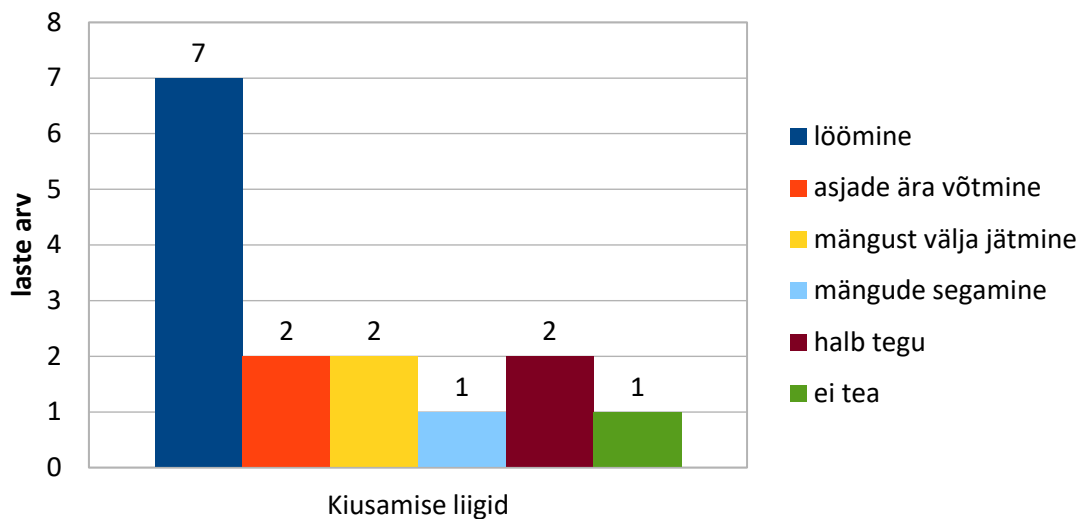
2.3. Laste intervjuude tulemused

Käesolevas uurimistöös viidi läbi intervjuu iga lapsega individuaalselt eesmärgiga välja selgitada laste arvamusi kiusamisest. Intervjuu käigus soovis autor välja selgitada, mida tähendab kiusamine eelkoolieas 5–6 aastaste Sindi Lasteaia laste jaoks ja kas on erinevusi poiste ja tütarlaste kiusamiskäitumisel. Selles alapeatükis esitatakse intervjuudega kogutud andmed, mille ilmestamiseks tuuakse uuringus osalejate tsitaadid.

Küsid laste käest, kas nad on kuulnud sõna „kiusamine“, oli paljudel lastel esimeseks vastuseks „ei“. Suunates lapsi küsimustega, mida kiusamine tähendab, hakkasid nad seda sõna seostama ja sõna tähendus seostus tegevusega. Uuritavatest lastest pooled ei osanud öelda, mida tähendab sõna kiusamine: „Et sa kiusad teist“ (T.4); „Teine laps kiusab teist

ja see ei ole hea teisele lapsele” (T.1); „Tähendab, teist kiusatakse” (T.8); „Kui teine laps tahab mängu tulla, aga teine ütleb ei“ (T.7).

Sindi Lasteaia 5–6 aastased lapsed tõid välja eelkõige füüsilise kiusamise liike. Kõige rohkem tõid lapsed välja löömist. Joonisel 3 on välja toodud laste poolt pakutud kiusamisliigid. Füüsilist kiusamisest on tajunud nii poisid kui ka tüdrukud. Tüdrukud väljendasid füüsilist kiusamist kui haiget tegemist, poiste jaoks tähendas see löömist ja kaklemist. Füüsilise kiusamisena tõid lapsed välja löömist, näpistamist, kaklemist, haiget tegemist, lükkamist ja tõuklemist: „Ta teeb teisele lapsele haiget” (T.1); „Kiusamine on kaklemine” (T.2); „Kiusab teisi, ei lase mängida ja näpistab teisi” (T.3); „Näiteks lööb teist last”(T.4); „Teeb teisele lapsele haiget, tõukab teda ja teeb igasuguseid asju” (T.12); „Läheb pahuraks ja lööb” (T.5); „Lööb, lükkab ,teeb haiget”(T.8).

Joonis 3. Laste intervjuudes esinenud kiusamise liigid (autori koostatud)

Kui esimesena tõid lapsed enim välja füüsilist kiusamist, siis teisena on lapsed esile toonud psühholoogilist kiusamist (mitteverbaalne ja verbaalne). Rohkem on lapsed välja toonud mitteverbaalset kiusamist, mis hõlmab tõrjumist, mittekaasamist, ignoreerimist: „Kiusab teisi ei lase mängida” (T.3); „Kui teine laps tahab mängu tulla, aga teine ütleb ei” (T.7); „Võtab asju ära, rikutakse mängu” (T.9); „Võtab mänguasju ära”(T.10); „Segatakse mängu” (T.13). Üks laps tõi välja verbaalset kiusamist: „Läheb pahuraks, lööb ja ütleb, et ma pole sinu sõber” (T.5).

Uurides, kas lastele meeldib lasteaias käia, jäi kõlama vastus, et meeldib. Üks laps arvas, et natuke meeldib ja teine, et ei tea. Seejärel küsiti lastelt, kas nende rühmas on märgata, et keegi lastest kiusab kedagi teist. Lapsed tunnistasid, et nende rühmas kiusatakse, aga mitte keegi ei tunnistanud, et on ise kedagi kiusanud. Näiteid toodi nii füüsilisest kui mittefüüsilisest kiusamisest: „No jah, poisid ei lase meil mõnikord mängida, nad tulevad ja hakkavad meid segama” (T.1); „Jah, poisid, nad tüütavad ja käivad järgi” (T.3); „Meil ei kiusata, ainult üks laps lööb teisi” (T.4); „Peale ühe tüdruku ei tee keegi teistele haiget” (T.6); „Jah, niimoodi, et teised tüdrukud segavad minu mängu, ajasid minu loomi ümber. Nukunurgas on ka poisid seganud mängu” (T.7); „On, üks tüdruk kiusab, sest ta õpib alles eesti keelt ja teine tüdruk ütleb tobedaid sõnu” (T.9); „Jaa üks tüdruk kiusab, võtab mänguasju endale, et teised ei saaks mängida” (T.14).

Toetudes intervjuude vastustele, meeldib lastele kõige enam mängida lasteaias erinevaid rollimänge, legodega, konstruktoritega, lauamänge, tagaajamismänge ning joonistada ja plastiliiniga voolida. Üks laps ütles, et talle meeldib lasteaias õppida. „Mulle meeldib igasuguste nukkudega mängida” (T.1); „Hiirt ja kassi, tagaajamist, haned-luiged tulge koju. Puslesid ja kabet. Kabes ei saa keegi kiusata, aga tüütab ära, kui keegi paremini mängib” (T.3); „No nukkudega ja arsti on tore mängida. Kõike, mida saab koos mängida”(T.4); „Mul on kõik sõbrad ja meeldivad kõik mängud, eriti meeldivad looma- ja lauamängud” (T.8); „Poodi ja nukunurgas mängida, mulle meeldib lasteaias õppida” (T.13).

Käesolevas töös püstitatud uurimisküsimusele, mida tähendab kiusamine eelkoolieas 5–6-aastaste Sindi Lasteaia laste jaoks, saadi vastus. Tulemustest selgub, et lapsed tõid kiusamise iseloomustamisel välja kaks põhilist liiki: füüsiline kiusamine ja psühholoogiline kiusamine. Psühholoogilisest kiusamisest tõid lapsed välja mitteverbaalse kiusamise. Laste intervjuus täheldati ükskord verbaalset kiusamist.

2.4. Õpetajate intervjuude tulemused

Selles osas käsitletakse õpetajatelt saadud intervjuude tulemusi. Intervjuu käigus selgitatakse välja, milliseid kiusamisliike leidub, millistes mängudes on märgata kiusamist ning kas poiste ja tüdrukute kiusamiskäitumisel on erinevusi. Õpetajad märgivad, et laste mäng vanuse kasvades on muutunud sisukamaks, sest teadmised ja

kogemused ümbritsevast suurenevad. Mängus on tekkinud laste rühmad, kellele meeldib koos mängida. Lapsed tegutsevad rollimängudes nii, nagu täiskasvanud teatud rollides tegelikkuses toimivad. Arenenud on sõnavara ja eneseväljendusoskus, suudetakse tekkinud probleemidele lahendus leida.

Rühmas on reeglid, mis on koos lastega korduvalt läbi arutatud. Esimesele küsimusele, kas 5–6 aastaste laste seas on kiusamist, vastasid õpetajad, et palju sõltub õpetajast: „Täiesti võib olla, oleneb õpetajast. Kui sa neid jälgid, siis sa ei lase seda teha, aga ikkagi kipub olema” (Õ.1).

Uurimistulemuste põhjal selgus, et laste ja õpetajate arvamused kiusamisest lasteaias on sarnased. Lasteaia õpetajate nägemuse kohaselt on nii füüsilist kui ka psühholoogilist kiusamist. Füüsilise kiusamisena töid õpetajad välja löömist. Psühholoogilise kiusamisena on õpetajad ära märkinud nii verbaalse kui ka mitteverbaalse kiusamise.

Laste kiusamiskäitumise üheks tunnuseks on tõrjutus. Lastevaheline tõrjutus tekib tavaliselt lasteaias uue lapse lisandumisel rühma. Selleks, et ennetada uue lapse tõrjutust, saab õpetaja luua hommikuringis tutvumismängu. Õpetajad toovad välja, et lastevaheline kiusamine toimub rohkem seal, kus õpetajat lähedal ei ole. Sageli valivad lapsed kiusamiseks koha, kuhu sellel hetkel õpetaja silm ei ulatu ja kõrv ei kuule: „Üksteisele öeldakse halvasti ja ka lüüakse. Sõnadega ja ka füüsilist” (Õ.2).

Noh, esimene asi on kohe, kui nad seda last ei taha, siis nad tõrjuvad – ära meie mängu tule! Kiusakamad lapsed on erirühmas, tavarühmas on terve närvikavaga lapsed ja on vähem kiuslikud. Tõrjumine, asjade äravõtmine, löömine ja sõnadega haiget tegemine, aga ikka nii, et õpetaja ei kuuleks. (Õ.1)

Lapsed valivad hoolikalt, keda, millal ja kuidas kiusata. 5–6 aastaste lastega töötavad õpetajad väitsid, et tüdrukute seas on rohkem psühholoogilist verbaalset kiusamist ja poistel füüsilist kiusamist. Ohver on tavaliselt nõrgem pool ja kuna kiusaja ise ei taha haiget saada, siis poisid kasutavad füüsilist kiusamist ka tüdrukute peal. Õpetajate sõnul tuleb lasta neil end mängudes välja elada. Õpetajad leiavad, et poiste mängud ei ole agressiivsemad. Õpetajad toovad välja, et see ei olene soost, pigem kodusest kasvatuses ja lapse iseloomu temperamenditüübist. On poisse, kes istuvad meelsasti legolaua taga ja

mängivad rahulikult. Õpetajad leiavad, et tüdrukud on selles vanuses muutunud pigem jõulistemaks ja kaasavad ka poisse aktiivsetele mängudele: „Tüdrukud sõnadega ja poisid füüsiliselt” (Õ.2); „Tüdrukud rohkem tõrjuvad ja poisid on need, kes löövad” (Õ.1).

Kõige sagedasem kiusamine leiab aset mängu ajal, kus mängib koos kuni kolm last. Kiusamist ei toimu tavaliselt suuremas grupis, kus kõik lapsed on mängu kaasatud. Uuringus selgus, et kõige rohkem kiusamist on laste poolt enim mängitud mängudes, milleks on kodumäng nukunurgas, samuti lauamängud ja ehitusmäng legonurgas: „Individuaalsed mängud, kodumäng ja nukunurgas” (Õ.2); „Nukunurgamängud, lauamängud. Esineb mängu ajal, kus koos mängib kaks kuni kolm last” (Õ.1).

Õpetajad tuletavad lastele pidevalt meelde, et omavahel peab sõbralikult käituma. Õpetajad märgivad, et tänan, palun, vabandan, teretan ja ütlen head aega – see on lastel selge, kuigi vahel tuleb meelde tuletada. Viisakusväljendeid kasutavad lapsed ka omavahelises suhtlemises. Õpetajad toovad välja ka täiskasvanu ja lapsevahelise usalduse. Suheldes lapsega usaldatavalt ja positiivse hoiakuga suudab ka tema oma eakaaslastega sõbralikke suhteid hoida.

Kiusamise ennetamiseks ja selleks, et ohtu ära hoida, suunavad õpetajad lapsi teise mängu juurde. Uuringus selgus, et õpetajad tegelevad lasteaias pidevalt kiusamise ennetamisega. Rühmas on kasutusel rühma reeglid:

- Räägin vaikse häälega, siis õpetajat kuulen ma.
- Toas ma kõnnin mõnuga, õues jooksen rõõmuga.
- Olen viisakas ja tunnen sõnu tere, head aega, aitäh ja palun.
- Olen rõõmus, sõbralik ja lahke.
- Kui ma kukun haiget saan, siis sõber mind ju lohutab.

Kasutatakse erinevaid rahunemistehnikaid: aja mahavõtmist ja laste mõtete ära kuulamist. Kiusamise ennetamiseks kasutatakse mängu, rollimänge, loetakse lastekirjandust ning kuulatakse lastepoolseid arvamusi ja lugusid.

Samuti toodi välja vestlust kiusatavaga ja kiusajaga, et kaasata neid probleemi lahendamisesse. Vestlus on vajalik selleks, et aru saada, mis täpselt toimus. Õpetajad mängivad lastega erinevaid mängu, mis põhinevad rollide jagamisel ja reeglite täitmisel.

Õpetajad tõid intervjuudes välja, et tegelevad pidevalt selgitustööga. Selgitatakse lastele, et asjade äravõtmine ja teisele lapsele halvasti ütlemine on kiusamine. Samuti on teemaks olnud teise lapse puudutamine – ilma luba küsimata ei ole see lubatud. Läbi mängude saab õpetaja palju ära teha ja ennetada kiusamist: „Jah, kus õpetaja juhendab”(Õ.2).

Sindi Lasteaias pannakse suuremat rõhku väärtuskasvatusele, mis omalt poolt aitab läbi väärtuste ära hoida kiusamist. Sindi Lasteaia põhiväärtustest toetavad kiusamise ennetamist siia alla kuuluvad: lapsest lähtumine, professionaalsus, avatus, turvalisus, järjepidevus, integreeritus ning läbimõeldud personalipoliitika.. Lasteaias jälgitakse, missugune on lastevaheline läbisaamine ja õpetatakse lastele, kuidas on sobiv ühiskonnas käituda. Laps kasvab eeskuju järgi, õpetaja võib pidevalt lapsele selgitada, kui halb on kellegi kiusamine ja miks me ei või seda teha. Kui laps näeb kodus aga vastupidist, siis ei ole sellest kõigest kasu.

2.5. Mängude vaatluse tulemused

Vaatluse eesmärgiks oli seatud laste käitumine ja nendevaheline koostöö mängudes. Vaatlus viidi läbi 5–6aastaste Sindi Lasteaia lastega erinevates mängukeskkondades (rühmatoas ja õues rühma mänguplatsil). Mängude vaatlus viidi läbi kolmel päeval hommikupoolisel ajal. Uurimishetkel mängisid lapsed järgmisi mängu: liikumismänge, ehitusmänge, kodumänge, poemänge, lauamänge ja õues vabamänge. Mängiti 3–4 gruppides ja õpetajate poolset juhitud mängud olid suunatud tervele rühmale.

Antud rühmas oli näha, et 5–6aastastel lastel on olemas juba oskus mängida. Lapsed leidsid endale kaaslase, kellega mängida ja neil on oskus ise mängu alustada. Lapsed on aktiivsed ja kõik leidsid endale põneva mängu. Lapsed oskavad jagada omavahel rollimängudes osad ja järgida mängu reegleid.

Populaarsemad mängud on kodu-, poe-, juuksuri- ja arstimäng. Lapsed eelistavad mängida neid mängu, kus on uued, mitmekesised ja põnevad mänguvahendid. Lapsed saavad moodustada mängunurki vastavalt oma huvidele, kus köögist saab kohvik, raamatunurgast raamatukogu jne. Mängu on võimalik täiendada omavalmistatud vahenditega. Õpetajad märgivad lastevanemate abi rollimängu toetava kasvukeskkonna loomisel.

Ehitusmängus on populaarsed mitmes suuruses klotsid, millest ehitatut seostatakse rollimängudega. Lastele meeldib ka legoklotsidest meisterdamine legolaua. Põhikomplekti, milles on 1000 klotsi, on täiendatud liiklusvahendite valmistamise detailide, majade ehitamiseks vajalikuga ja inimfiguuridega. Rühmades on mänguvahendid lastele kättesaadaval avariilulitel. Kuigi rühmades on vähe ruumi, on võimalus ehitus-, liiklus-, kodu- ja poemänguks, raamatunurk ja koht kostüümidele. Rühmas on tekitatud loovusnurk, kus on joonistamis-, maalimis- ja voolimisvahendid. Sõrme- ja käpiknukke on kasutatud tuttavate muinasjuttude dramatiseerimisel.

Õues on igal rühmal oma väljaku osa koos paviljoniga. Õuealal on liumäed, liivakastid, ronimisseinad ja kiiged. Õueala on suur ja lapsed oskavad nautida õues olemise aega. Õpetaja ei pidanud mitte ühtegi last mängima suunama, vaid lapsed oskasid ise endale tegevust leida. Õuemängude vaatluses on näha rohkem koostööd lastevahel. Lapsed tegelevad probleemide lahendamisega ja sõlmivad uusi sõprussuhteid teiste lastega. Õueala annab lastele rohkem vabadust ning lapsed saavad väljendada loovust, mängurõõmu ja oma nägemust maailma.

Mängude vaatluses tuli välja nii füüsilist kui ka psühholoogilist kiusamist. Selgus, et õpetajate poolsed intervjuu vastused ja mängude vaatlustulemused kattusid – kõige rohkem kiusamist esineb mängu ajal, kui koos mängis väike grupp lapsi: „Mängu ajal, kus koos mängib kaks kuni kolm last” (Õ.1). Kiusamiskäitumist võis näha nii tõuklemisena kui ka sõnadega. Selles vanuses lapsed on juba väga hea eneseväljendusoskusega.

Kahe lapse mängud olid tavaliselt sõbralikud, aga kui tahtis lisanduda veel üks laps, siis mäng kas muutus või ei kestnud enam kaua. Mängu vaatlusel oli märgata 5–6 aastaste laste seas tekkinud sõprussuhteid. Nii tüdrukutel kui ka poistel on tekkinud omad sõbrad ja teistel oli raske nende mängu tulla. Üldiselt mängiti paarikaupa ja teistest eraldi. Rühmas oli kaks last, kes toimetasid rohkem omaette. Üks neist mängis üksikmänge, näiteks väikeste loomadega, joonistas ja tahtis olla teistest eraldi. Teine laps käis ja segas teiste mängu – tema puhul oli märgata teiste laste poolset tõrjutust. Mängu vaatlusel selgus ka põhjus, miks neid lapsi teistest enam tõrjutakse. Need lapsed tahtsid olla liidrid, nad soovisid, et kogu aeg kehtiksid nende reeglid.

Kuigi lapsed ei toonud intervjuus välja narrimist, siis mängudes siiski esines seda liiki kiusamist. Üks tüdruk ei lubanud poistel ühte autot legokastist võtta, mille peale hakkasid poisid seda tüdrukut nimetama titaks ja tema asju nipsuga laiali ajama. Õpetajale käidi kaebamas, keegi näitas kellelegi keelt ja öeldi halvasti. Osadele lastele ei meeldinud, kui keegi kamandas ja karjus.

Mängude vaatlusel tuli välja, et lastele meeldib väga kujutleda endid mitmesuguste tegelastena. Vaatluse ajal toimus näidendi „Piibelehe-neitsi“ proov. Õpetaja andis lastele võimaluse esinemistel täita erinevad osad. Õpetaja küsis ka vaatluse ajal lastelt nõu osade jaotamisel. Laste vahel ei tekkinud mingit tüli ja osad saidki jaotatud.

Mängu vaatlusel on märgata mõningaid erinevusi poiste ja tüdrukute poolses kiusamises. On poisse, kes kasutasid mitteverbaalset kiusamisliiki – tõrjumist, me ei võta sind mängu. On ka tüdruke, kes lükkasid ja segasid mängu. Mängude vaatlusel on enam märgata tõrjutust ja kaebamist teiste peale. Kaebamise peale kutsus õpetaja alati mõlemad lapsed enda juurde ja probleem lahendati õpetaja juures. Probleemi lahendajad on lapsed ise. Vajadusel suunab õpetaja küsimuste abil lapsi probleemi lahendamisel.

2.6. Järeldused ja ettepanekud

Käesoleva töö uurimistulemustest selgus, et intervjueritud 5–6aastastele Sindi Lasteaia lastele meeldib lasteaia käia ja teiste lastega mängida. Nende laste jaoks on mäng tähtsal kohal ja seda toetab lasteaia poolt pakutav kasvukeskkond. Sindi Lasteaia 5–6aastased lapsed töid kiusamise iseloomustamisel välja kaks põhilist liiki: füüsiline kiusamine ja psühholoogiline mitteverbaalne kiusamine. Autori arvates, tuginedes läbiviidud uuringule, leidub 5–6 aastaste laste seas nii füüsilist kui ka vaimset kiusamist. Füüsiline kiusamine väljendub tihti tõuklemise ja löömisena, vaimne kiusamine keele näitamise ja mängust välja jätmisega.

Laste intervjuude põhjal selgus, et Sindi Lasteaia 5–6aastaste laste jaoks tähendas kiusamine pigem füüsilist kiusamiskäitumist. Kõige rohkem töid lapsed välja löömist. Füüsilist kiusamisest tundsid nii poisid kui ka tüdruke. Aimi (2011, lk 2) magistritöös läbiviidud uurimuses toodi ka eelkõige 5–6 aastaste laste seas välja füüsilist kiusamist ja seejärel psühholoogilist kiusamist – mängu mittevõtmist ja asjade äravõtmist.

Uurimusest selgus, et heal ja halval kätumisest on mõningane seos laste sooga. Tüdrukud väljendavad füüsilist kiusamist kui haiget tegemist, aga poiste jaoks tähendab see löömist ja kaklemist. Uurimistulemused toetavad igati varasemate uuringute tulemusi, et aktiivselt tõrjutud lapsed ei oska mängida ühismänge, ei oska oma mänguasju teistega jagada, on energilised, jutukad ja äärmiselt enesekindlad (Fanger *et al.*, 2012, lk 224; Keltikangas-Järvinen, 2011, lk 133–135)

Intervjuude analüüsis selgus, et hinnatud on õpetajad, kes leiavad aega ja soovi lastega mängida. Õpetajate poolt juhitud mängud on kaasahaaravad ja laste poolt kõrgelt hinnatud, lapsed on alati valmis mängima mängu, mida õpetaja neile pakub. Seega toetavad uurimistulemused igati Soomes uuringuid teostanud Repo ja Sajanemi (2015) tulemusi, et kiusamiskäitumine algab juba varases eas, ennetusmeetmed peaksid olema suunatud just nimelt lasteaiadesse. Täiskasvanu julgustaval toel ja eeskujul kasvab väikesest lapsest teistega arvestav inimene, kes oskab väljendada oma tundeid sõnadega, mitte kätega.

Töö autor arvab, et kui rühmas esineb kiusamist, siis tuleb sellega kindlasti tegelda. Seda toetavad ka lasteaias põhiväärtused. Lõputööst selgus, et kui lapsed kedagi kiusavad, siis vaatavad nad kindlasti õpetaja poole ja ootavad, et õpetaja märkaks ning sekkuks. Lastele on vaja pöörata tähelepanu ja kui laps seda kodust ei saa, siis selleks on just lasteaias ja õpetaja. Kuna lasteaias on koht, kus õpetaja on pidevalt lapse kõrval, siis on seal kergem kiusamiskäitumist märgata kui koolis. Lasteaias on see koht, kus õppetöö kõrval tegeletakse pidevalt lapse sotsiaalse arenguga.

Mängude vaatlusel tuli esile, et kõige neutraalsemad mängud on õpetajate juhendatud mängud. Populaarseks mänguks on kinesteetiline liiv, mis arendab lastes loovust ja rahustab. Õpetajate juhitud mängud on reeglitega mängud: õppemängud, laulumängud, lauamängud, liikumismängud ja võistlusmängud (Niilo & Kikas, 2008, lk 133). Mäng paneb aluse tulevaseks eluks, siia alla kuuluvad ka mänguasjad, mida ei pea olema palju, aga see moodustab lapse maailma olulise osa. Õpetajate poolt juhitud mängud on kaasahaaravad ja laste poolt kõrgelt hinnatud. Lapsed on alati valmis mängima mängu, mida õpetaja neile pakub.

Õpetajate intervjuudest tuleb välja, et ennetustööna kasutatakse samu väärtusi, mis on kasutusel programmis KIVA: sallivus, austus, hoolivus ja julgus (Rasmussen, 2007, lk 4). Kirjanduses on välja toodud täiskasvanu eeskujuks olemine lapsele (Winterhoff 2010, lk 16) samuti on õpetajad oma intervjuus viidanud, et täiskasvanu osalus mängudes ja lapsega suhtlemises on oluline osa lapse arengus.

Eisenberg jt (2010) on kirjutanud, et märgata tuleks lapse head käitumist, olles ise talle eeskujuks. Õpetajad toovad välja ka täiskasvanu ja lapsevahelise usalduse ja selle, et nad tegelevad pidevalt kiusamise ennetamisega. Rühmas on kasutusel rühma reeglid, kasutatakse erinevaid rahunemistehnikaid, aja mahavõtmist ja laste mõtete ära kuulamist. Ka lasteaed on põhiväärtustes toonud esile positiivsed suhted, sõbralikkuse ja usalduse.

Austraalias läbi viidud uurimus Petersoni ja Rigby poolt (viidatud Sullivan *et al.*, 2004, lk 12 vahendusel) on välja toonud, et nii poiste kui tüdrukute osakaal emotsionaalse ja psühholoogilise kiusamise ohvrite näol on tasavärgine. Mängu vaatlusel on märgata mõningaid erinevusi poiste ja tüdrukute poolses kiusamises. Oli poisse, kes kasutasid mitteverbaalset kiusamisliiki – mängudest välja jätmist. Oli ka tüdrukuid, kes lükkasid ja segasid mängu – nad kasutasid füüsilise kiusamisliiki.

Tuginedes läbiviidud uuringule, teeb autor ettepaneku kasutada antud rühmal „Kiusamisest vabaks!” metoodikat. Vaadates uuringu tulemusi, tuleb esile vajadus, et õpetajad suhtleksid rohkem lastega. Lastega loovalt mängides ja suheldes on võimalik õpetada uuele põlvkonnale headust ja taunida kurjust. Kokkuvõtvalt võib üldistada, et lapsega tegeleval täiskasvanul on suur mõju eelkoolialise lapse käitumisele.

KOKKUVÕTE

Kiusamiskäitumine on lasteaias aktuaalsel kohal ja sellega tegeletakse igapäevaselt. Kui lapsele on tagatud õige mängukeskkond ning tema arengule ja vajadustele vastavad võimalused, on võimalik läbi mängude kiusamiskäitumist ennetada. Läbi mängude saab arendada lapsi nii füüsiliselt, vaimselt kui ka sotsiaalselt. Lähtutakse sellest, et iga laps saaks areneda omas tempos.

Kiusamiskäitumine on probleem, millele tuleb tähelepanu pöörata juba lasteaias selleks, et halb käitumine ei kanduks edasi kooli. Lasteaia õpetajatel on võimalus läbi mängude ennetada lastevahelisi käitumisprobleeme. Õpetajatel on oskus arendada laste sotsiaalseid oskusi ja väärtusi, läbi mille saab sekkuda ja ennetada kiusamist. Õpetajad saavad lasteaias suunata lapsi omaealistega suhtlema ja seeläbi ennetada julmust, võõrandumist ja varjatust. Mänguline tegevus on laste arengus kõige tähtsam ja õnnelikuks teeb lapsi mängimine, et on vanemad, kellega mängida ning sinna juurde ka mänguasjade olemasolu. Õpetajate ja lastevanemate poolne tegutsemisviis mõjutab suuresti nii laste käitumist kui ka arengut.

Erinevatele teoreetilistele allikatele tuginedes võib väita, et kiusamiskäitumise kujunemisel ja ennetamisel on eriline tähtsus juba koolieelses eas, kus pannakse alus lapse käitumise kujunemisele. Koolieelses eas on perekonna, õpetajate ja kasvukeskkonna mõju lapse käitumise kujunemisel kõige suurem. Eeskuju abil on võimalik kasvatada noor inimene, kes omab õige käitumise raamistikku, millele seab oma edaspidised kogemused ja teadmised. Koolimineva lapse hoiakud sõltuvad vanemate eeskuju, aga ka ümbritsevast kasvukeskkonnast.

Lõputöö teoreetilises osas selgus, et lasteaiaste käitumises on füüsiline kiusamine kõige kergemini märgatav. Uurimuses selgus, et kõige enam kasutavad lapsed lasteaias löömist ja asjade ära võtmist. Vaatluse tulemusena saab välja tuua varjatud kiusamise.

Toetudes teoreetilises osas käsitletud materjalile ning uurimistulemustele, võib kokkuvõtvalt öelda, et käesolevas lõputöös püstitatud eesmärgid ja ülesanded said täidetud. Teoorias anti ülevaade kiusamise mõistest ja erinevatest vormidest. Viidi läbi uurimus ning analüüsiti küsitluste vastuseid ja tehti kokkuvõtte. Intervjueeritavatega koostöö oli hea. Lapsed ja õpetajad andsid omapoolse panuse, huvides kiusamise ennetamisest läbi mängude.

Eesmärgist tulenevalt selgus uurimusest:

- kiusamise tähendus tüdrukute jaoks oli haiget tegemine, poiste jaoks tähendas see löömist ja kaklemist;
- õpetajad täheldasid nii füüsilist kui ka psühholoogilist kiusamist (tõrjumine, asjade äravõtmine, löömine ja sõnadega haiget tegemine);
- kiusamine avaldub mängudes asjade ära võtmises, mängust välja jätmises kui ka mängude segamises;
- selgusid ka kiusamist ennetavad mängud: õppemängud, lauamängud, liikumismängud ning võistlusmängud;
- õpetajate hinnangul lahendavad poisid erimeelsused pigem füüsiliselt ja tüdrukud verbaalselt;
- mängude vaatlusel oli näha, et käitumismustril on mõningane seos laste sooga. Mängude vaatlusel oli märgata lastevaheline koostöö ja oskus luua sõprussuhteid.

Sindi Lasteaia 5–6aastased lapsed püüavad teisi abistada ja lohutada. Lastel on võimalus läbi mängu mängida erinevaid rolle ja lahendada erinevaid olukordi. Rollimängude ja suhtlemise kaudu hakkavad lapsed mõistma teiste inimeste emotsioone, seisukohti ning saavad aru, et nendega tuleb arvestada. Läbi mängude mõistavad lapsed väärtusi ja aduvad, et peredel on erinevad väärtused. Läbi mängude saavad lapsed hakkama endale eesmärkide seadmisega ja üritavad neid ellu viia. Kogu selle tegevuse juures vajavad lapsed täiskasvanu abi ja toetust.

Sindi Lasteaia põhiväärtused, toetavad kiusamise ennetamist lasteaia. Õpetajate poolt pakutavad tegevused tuginevad lasteaia visioonil ja põhiväärtustel. Laste arendamisel arvestatakse sooliste ja individuaalsete iseärasustega ja laste soovidega. Samuti on rühmas ja õuealal loodud head võimalused mänguks ja loovtegevusteks.

Autor näeb töös kitsaskohaks valimi suurust. Kaasates ka teise rühma sama vanade lastega oleks olnud valim suurem ja rohkem andmeid, mida omavahel võrrelda. Mängu vaatluse võiks läbi viia pikema aja vältel. Mängu vaatlus annaks pikema aja jooksul paremad tulemused. Edaspidi võiks uurimistöö olla suurema valimiga ning hõlmates lisaks intervjuudele lastega ja õpetajatega veel intervjuud lastevanematega.

Sindi Lasteaed on liitunud projektiga „Kiusamisest vaba lasteaed ja kool“. „Kiusamisest vabaks!“ metoodika aitab lastel lahendada igapäevategevustes tekkinud arusaamatusi, arendab oskust lahendada probleeme ja suhtuda kaaslastesse sõbralikult. Uuritavas rühmas ei ole see metoodika kasutusel.

VIIDATUD ALLIKAD

- Abrams, D., Hogg, M. A., & Marques, J. M. (2005). *The social psychology of inclusion and exclusion*. New York: Psychology Press
- Aim, A. (2011). *Kiusamise tähendus ja kiusamise ärahoidmise võimalused 5–6, 7–8 ja 10–11 aastaste laste hinnangul*. (Magistritöö). Loetud aadressil <http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/17966/Aim.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- American Educational Research Association. (2013). *Prevention of bullying in schools, colleges, and universities: Research report and recommendations*. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED558195.pdf>
- Barbu, S., Cabanes, G., & Le Maner-Idrissi, G. (2011). Boys and girls on the playground: sex differences in social development are not stable across early childhood. *PloS One*, 6(1), e16407, 1–7. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0016407>
- Brodeski, J., & Hembrough, M. (2007). *Improving social skills in young children*. (Master thesis). Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED496699.pdf>
- Cacciatore, R. (2015). *Agressiivsuse astmed*. Tallinn: Menu Kirjastus.
- Eisenberg, A., Murkoff, H. E., & Hathaway, S. E. (2010). *Mida oodata: väikelapseaastad*. Tallinn: Pegasus.
- Farrington, D. P., Ttofi, M. M., & Lösel, F. (2011). School bullying and later criminal offending. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 21(2), 77–79. doi:10.1002/cbm.807
- Fanger, S. M., Frankel, L. A., & Hazen, N. (2012). Peer exclusion in preschool children's play: Naturalistic observations in playground settings. *Merrill-Palmer Quarterly*, 58(2), 224–254.
- Freeman, N. K. (2007). Preschoolers' perceptions of gender appropriate toys and their parents' beliefs about genderized behaviors: miscommunication, mixed messages,

- or hidden truths? *Early Childhood Education Journal*, 34(5), 357–366.
<https://doi.org/10.1007/s10643-006-0123-x>
- Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2007). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.
- Galinskaja, H., Lepik, E., Lilleaas, L., Lints, A., Lootsar, E., Peit, M., ... Väljas, K. (1974). *Koolieelsest kasvatuses lasteasutuses*. Tallinn: Valgus.
- Gleitman, H., Gross, J., & Reisberg, D. (2014). *Psühholoogia*. Tartu: Hermes.
- Hamarus, P., & Kaikkonen, P. (2008). School bullying as a creator of pupil peer pressure. *Educational Research*, 50(4), 333–345.
<https://doi.org/10.1080/00131880802499779>
- Haridus- ja Teadusministeerium. (2017). *Kiusamisvaba haridustee kontseptsioon*. Loetud aadressil https://www.hm.ee/sites/default/files/kiusamisvaba_haridustee_kontseptsioon.pdf
- Holmberg-Kalenius, T. (2009). *Elu pärast koolikiusamist. Kas kiusamisest on võimalik toibuda?* Tallinn: Pegasus.
- Jung, N., Kaudne, L., Ljulko, E., & Väljaste, H. (2017). *Vaikuseminutid. Keskendumisharjutused lastele ja suurtele*. Tallinn: Auratrükk.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2011). *Sotsiaalsus ja sotsiaalsed oskused*. Tallinn: Koolibri.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2013). *Väikelapse sotsiaalsus*. Tallinn: Koolibri.
- Kikas, E. (2008). *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kirves, L., & Sajaniemi, N. (2012). Bullying in early educational settings. *Early Child Development and Care*, 182(3–4), 383–400.
<http://dx.doi.org/10.1080/03004430.2011.646724>
- Krips, H., Siivelt, P., & Rajasalu, A. (2012). *Suhtlemine probleemsete õpilastega*. Tartu: Atlex.
- Kukk, A., Talts, L., & Sikka, H. (2008). Children's social development in preschool and at the end of third grade. *Problems of Education in the 21st Century*, 6, 124–135.
- Kõiv, K. (2006). *Kiusamiskäitumise mitu tahku: õpilastevaheline kiusamine, õpilaste kiusamine õpetajate poolt, õpetajate kiusamine õpilastepoolt ning õpetajate kiusamine kooli personali ja lastevanemate poolt*. Tartu: Vali Press trükikoda.
- Laherand, M. L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk.
- Laukkanen, E., Marttunen, M., Miettinen, S., & Pietikäinen, M. (2008). *Kuidas aidata psüühikaprobleemidega noorukit*. Tallinn: Medicina.

- Li, J., Hestenes, L. L., & Wang, Y. C. (2016). Links between preschool children's social skills and observed pretend play in outdoor childcare environments. *Early Childhood Education Journal*, 44(1), 61–68. <https://doi.org/10.1007/s10643-014-0673-2>
- Livingstone, S., & Haddon, L. (2009). Introduction. In S. Livingstone & L. Haddon (Eds.), *Kids online: opportunities and risks for children* (pp. 1–15). Bristol: The Policy Press.
- Mellody, P. (2007). *Kaassõltuvus*. Tartu: Väike Vanker.
- Murrik, P. (2017). Suhted ja suhtlemine lasteaiarühmas. K. Kingo (toim), *Õppe-ja kasvatustegevus lasteaias* (lk 319–343). Tartu: Atlex.
- Männamaa, M. (2008) Vaatlus. E. Kikas (toim), *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas* (lk ?? – ??). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Männamaa, M., & Marats, I. (2009) Lapse üldoskuste areng. E. Kulderknup (toim), *Üldoskuste areng koolieelses eas* (lk 5–43). Loetud aadressil <http://www.digar.ee/arhiiv/et/download/225845>
- Naruskov, K. (2008). Küberkiusamine: kiusamiskäitumise peidus pool. *Haridus*, 1–2, 11–13. Loetud aadressil http://haridus.opleht.ee/Arhiiv/1_22008/11-13.pdf
- Niilo, A., & Kikas, E. (2008). Mäng. E. Kikas (toim), *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas* (lk 120–136). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Palmissaar, V. (2014). *Sindi Lasteaed läbi sajandite*. Sindi: Pajo.
- Psience OÜ. (2016). *„Kiusamisest vabaks!“ metoodika tulemusuuring lasteaedades ja koolides. Uuringu lõppraport*. Loetud aadressil <http://kiusamisestvabaks.ee/content/editor/files/raport.pdf>
- Rasmussen, D. (2007). *Kiusamisest vabaks – Meie teeme nii*. Loetud aadressil <https://www.suitsupaasupesa.ee/admin/upload/files/kiusamisraamat.pdf>
- Repo, L., & Sajaniemi, N. (2012). Bullying in early educational settings. *Early Child Development and Care*, 182,(3–4), 383–400. <https://doi.org/10.1080/03004430.2011.646724>
- Repo, L., & Sajaniemi, N. (2015). Prevention of bullying in early educational setting: pedagogical and organisational factors related to bullying. *European Early Childhood Education Research Journal*, 23(4), 461–475. <http://dx.doi.org/10.1080/1350293X.2015.1087150>

- Roberts, W. B. (2008). *Working with parents of bullies and victims*. Thousand Oaks: Corwin Press.
- Saarits, Ü. (2008). Eneseteeninduse ja enesekohaste oskuste areng. E. Kikas (toim), *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas* (lk 79–91). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Saat, H. (2005). Sotsiaalsed oskused: kontseptsioon ning arendamise ja hindamise võimalused koolis. A. Ots (toim), *Üldoskused – õpilase areng ja selle soodustamine koolis* (lk 126–162). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- SA Kiusamisvaba Kool. (2016). *Majandusaasta aruanne*. Loetud aadressil https://www.dropbox.com/s/e0c2uecnw17iysk/aruanne_2016.pdf?dl=0
- Sindi Lasteaed. (2013). *Sindi Lasteaia arengukava*. Sindi: Sindi Lasteaed.
- Smith, P. K., Cowie, H., & Blades, M. (2008). *Laste arengu mõistmine*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Strebeleva, J. (2010). *Laste arendamine ja õpetamine didaktiliste mängude abil*. Loetud aadressil www.hev.edu.ee/get/591/Strebeleva+Laste+arendamine.pdf
- Sullivan, K., Cleary, M., & Sullivan, G. (2004). *Kiusamine koolis*. Tartu: Atlex.
- Thompson, F., Tippet, N., & Smith, P. K. (2008). Kiusamise ennetamine ja kiusamisele reageerimine. L. Ots (toim), *Uued ajad – uued lapsed* (lk 7- 10). Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Tropp, K. (2010). Emotsionaal-käitumisraskustega õpilased. E. Kikas (toim), *Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes* (lk 153–171) Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.
- Tulva, T. (2008). Uue sajandi lapsed: valikud, võimalused ja heaolu. L. Ots (toim), *Uued ajad – uued lapsed* (lk 23–32). Tallinn: Tallinn Ülikooli Kirjastus.
- Tuulik, M. (2010). *Kasvatuse klassika*. Tallinn: Vali Press.
- Tuulik, M. (2017). *Ole siis hea laps*. Tallinn: Vali Press.
- Ugaste, A., Tuul, M., & Välk, T. (2009). Mängu tähtsus lapse arengus ning mängu juhendamine. E. Kulderknap (toim), *Üldoskuste areng koolieelses eas* (lk 44–62). Loetud aadressil <http://www.digar.ee/arhiiv/en/download/225845>
- Vinter, K. (2006). *Õpetaja 6–7-aastaste tõrjutute ja liidrite sotsialiseerijana laste sooerinevustest lähtuvalt*. (Magistritöö). Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Vabariigi Valitsus. (2015). *Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015–2020*. Loetud aadressil <https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content->

editors/arengukavad/vagivalla_ennetamise_strateegia_2015-
2020_kodulehele.pdf

Winterhoff, M. (2010). *Kuidas meie lastest kasvavad väikesed türannid?* Tartu: Väike Vanker.

Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Loetud aadressil http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf

Lisa 1. Intervjuu küsimustik lapsele

Kuupäev.....

Kellaaeg

Taustaandmed

Vanus...

Sugu...

Kiusamise mõiste

1. Kas sa oled kuulnud niisugust sõna, nagu „kiusamine“?
2. Kas sa tead, mida see tähendab?
3. Mida teeb üks laps teisele, kui ta teda kiusab?
4. Kas oled märganud, et teie rühmas keegi lastest kiusab kedagi teist?
5. Kas sulle meeldib lasteaias käia?
6. Missuguseid mängu sulle lasteaias meeldib mängida?

Lisa 2. Intervjuu küsimustik õpetajale

Kuupäev.....

Kellaaeg.....

Taustandmed

Nimi.....

Tööstaaž.....

Kiusamise olemusest

1. Kas 5–6 aastaste laste seas on kiusamist?
2. Mis on kiusamine lasteaias?
3. Milliseid kiusamisvorme teie märkate?
4. Kes lastest on meelde jäänud tegevustega milles esineb kiusamist?
5. Kas poiste ja tüdrukute kiusamis käitumisel on erinevusi?
6. Millistes mängudes on märgata kiusamist?
7. Millised mängud võivad ennetada kiusamist?
8. Kuivõrd te usute, et läbi mängude juhendamise saab ennetada kiusamist?

Lisa 3. Lastevanemate nõusolekuleht

Hea Sindi Lasteaed Tibude rühma lapsevanemad!

Minu nimi on Diana Tammine ja olen Tartu Ülikooli Pärnu kolledži 3. kursuse tudeng. Koostan lõputööd, mille teemaks on „KIUSAMISKÄITUMISE ENNETAMINE LÄBI MÄNGUDE JUHENDAMISE SINDI LASTEAIA 5–6 AASTASTE LASTE NÄITEL“. Lõputöö koostamisel oleks vaja Teie lapse abi.

Palun nõusolekut, et Teie laps võiks lõputöö uuringus osaleda. Intervjuu toimub lasteaia Sindi rühmas. Intervjuud sooviksin läbi viia kuni viieteistkümne 5–6 aastase lapsega. Laps vastab küsimustele, mis tunneb huvi lapse arvamuse kohta kiusamiskäitumisest. Isikuandmetest avalikustan lapse vanuse ja lapse soo.

Kui olete nõus sellega, et Teie laps intervjuul osaleb, siis palun jätta lehe alla lapse nimi ja allkiri.

Vastan meeleldi Teie kõikidele küsimustele!

Ette tänades

Diana Tammine

Lapse nimi:

Lapsevanema nõusolekut kinnitav allkiri:

SUMMARY

THE PREVENTION OF BULLYING BEHAVIOUR THROUGH PROVIDING GUIDANCE DURING GAMES BASED ON THE EXAMPLE OF 5–6YEAR-OLDS OF SINDI KINDERGARTEN

Diana Tammine

The basis of human behaviour is shaped in toddler years. Behavioural development begins at home and is influenced by the environment that surrounds us. Bullying behaviour is not a new topic – it has always existed, but more attention has been paid to school bullying. Recently, we have begun to pay attention to bullying in kindergartens.

The problem is the occurrence of bullying in kindergarten and the low social activity of children. The causes may include computer gaming and watching certain types of TV shows, which result in the inability to communicate, bullying and loneliness.

This thesis focuses on the bullying behaviour of children between the ages of 5 to 6 years. The author of the thesis aims to explain the spread of bullying behaviour, its forms, and the possibilities of preventing bullying behaviour based on the example of 5–6year-olds of Sindi Kindergarten.

The following research questions are based on the aim of the thesis:

- What does bullying mean to the 5–6year-old pre-schoolers attending Sindi Kindergarten?
- How is bullying manifested in games?
- How does bullying behaviour differ in boys and girls?

The thesis consists of two parts. The first chapter gives an overview of the concept of bullying, the causes of bullying behaviour, the consequences and interventions of bullying, the importance of playing in child's life and guidance as a prevention of bullying behaviour. The second chapter describes Sindi Kindergarten, the methodology

and sample of the study, and focuses on analysing the results of the study and presenting the discussion.

The thesis is based on the theoretical views of Repo, Sajaniemi, Kirves, Kõiv, Keltikangas-Järvinen, Cacciatore, Tuuliku and others.

The data was obtained through observation, interviewing and qualitative analysis. 5-6year-olds Sindi Kindergarten pupils and two of their teachers participated in the interview.

Based on the material discussed in the theoretical part and the results of the research, it can be summarised that the objectives and tasks set out in this thesis were fulfilled.

The analysis of the research results indicated that the children liked going to the kindergarten and playing with other children. In the theoretical part of the thesis, it became evident that physical bullying is the most easily detectable form of bullying among kindergarteners. The study showed that kindergarteners most often resort to hitting and taking things away from the other child. On the basis of the carried out study, the author believes that both physical as well as mental bullying are present among 5-6year-olds.

Whereas the physical bullying often manifests in shoving and hitting, emotional bullying is displayed through showing one's tongue and excluding someone from a game.

The observation of playtime revealed that the most neutral games were those carried out under the teachers' guidance. Teacher-led games are games that have rules: educational games, singing games, board games, movement games and competitive games. Children have the opportunity to play different roles in the game and find solutions to different situations. Through role-plays and communication, children begin to understand the emotions, feelings, and viewpoints of other people, and realise that these must be taken into account. The observation also revealed hidden bullying.

The study found a slight connection between the children's gender and good and bad behaviour patterns. Girls describe physical bullying as hurting someone, whereas boys describe it as hitting and fighting.

The literature suggests, as do the teachers in their interviews, that the example given by an adult participating in the games and communicating with the child is

an important part in the development of the child.

Children need attention and, if the child does not get it at home, it is the task of the kindergarten and the teacher to provide it. As the kindergarten is a place where the teacher is constantly next to the child, it is easier to spot bullying behaviour in kindergarten than at school. By showing an example, it is possible to raise a young person who has the proper framework concerning the right behaviour, a framework on which they will build their future experiences and knowledge. The attitudes of the preschool children are dependent on the example given by their parents as well as the surrounding environment.

Based on various theoretical sources, it can be argued that already the pre-school age is significant in the formation and prevention of bullying behaviour, as it is the age in which the development of the child's behaviour is established. The author sees the small size of the sample as a hindrance. In the future, research could be based on a larger sample, and, in addition to interviewing children and teachers, interviews with parents could be included.

Litsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Diana Tammine

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Kiusamiskäitumise ennetamine läbi mängude juhendamise Sindi Lasteaia 5–6aastaste laste näitel,

mille juhendaja on Tiiu Kamdron, PhD

ja kaasjuhendaja on Monika Übner PhD

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi Dspace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse täht-aja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, 15.05.2018